

Hengelo **toen** & nu

6

JAARGANG 42

In dit nummer o.a. • Gebr. Thomasson
• Weense dames in Hengelo
• Meester Bonke neemt afscheid

Hengelo **toen&nu**

is een tweemaandelijks uitgave van de
Stichting Oald Hengel en het
Museum Hengelo.

Beekstraat 51, 7551 DP Hengelo Ov.,
telefoon 074 - 259 42 16,

e-mail: info@museumhengelo.nl

www.museumhengelo.nl

www.twitter.com/museumhengelo

IBAN: NL30 RABO 0104 7906 52

BIC: RABONL2U

Openingstijden museum:

Maandags gesloten

Dinsdag t/m vrijdag van 13.00-17.00 uur

Zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur

Bestuur:

Voorzitter: Gerard van Houweninge

Secretaris: Gerard Jilleba

Penningmeester: Gerard van Houweninge

Leden: Jan van Alsté en

Gerrit ter Welle (PR en communicatie)

email: pr@museumhengelo.nl

Redactie:

e-mail: redactie@museumhengelo.nl

Sjoerd van der Meulen, hoofdredacteur

Gerard Jilleba, eindredacteur, tel. 06-57590058

Wil Zwienenberg

Foto-redactie:

email: bschuite@museumhengelo.nl

A.J. Schuite, tel. 074 - 242 95 74

Donatie:

Jaarlijkse donatie € 25,00 (buiten Hengelo

€ 29,50. Buitenland binnen Europa € 45,00

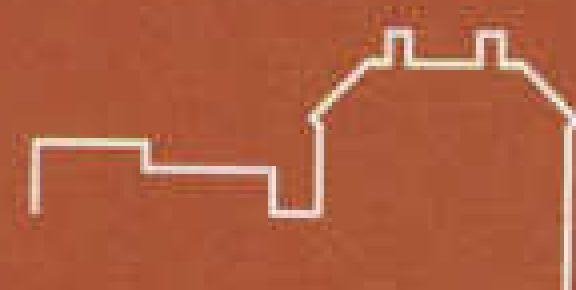
of € 60,00 buiten Europa)

Donatie inclusief periodiek 'Hengelo

toen&nu', exclusief deelname aan

excursies, bijeenkomsten werkgroepen.

Opzegging donateurschap dient schriftelijk
of per email te geschieden uiterlijk in de
maand november, email: administratie@museumhengelo.nl

**MUSEUM
HENGELO**

ISSN-nummer 1876-4606

© Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotocopie, microfilm
of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande toestemming van de uitgever.

Het volgende nummer van 'Hengelo
toen&nu' zal verschijnen omstreeks
8 februari 2018. De kopij voor dit nummer
moet, bij voorkeur via e-mail, uiterlijk
1 januari 2018 bij de redactie binnen zijn.

Oplage: 1500 exemplaren

Opmaak: Twentie design en dtp, Hengelo

Druk: Drukkerij Roelofs, Enschede

Van de redactie

In *Hengelo toen & nu* besteden we niet alleen aandacht aan gebeurtenissen maar ook aan personen. Soms zijn dat mensen die letterlijk hebben meegebouwd aan Hengelo. Een voorbeeld zijn de gebroeders Thomasson, die met hun aannemingsbedrijf letterlijk een steentje hebben bijgedragen aan de groei van dorp tot stad. In dit nummer de eerste aflevering van hun geschiedenis en daarmee ook het verhaal achter het Thomassonhuis.

Van een geheel ander kaliber is het verhaal over de zusjes Eisler. Aan het eind van de negentiende eeuw kwamen zij vanuit Wenen naar Hengelo om daar een concert voor viool en piano te geven. Het concert vormde het begin van een Europese tournee. Bij gebrek aan een hotel logeerden zij bij Derk Willem Van Wulfften Palthe, directeur van de Twentsche Bontweverij, in zijn villa Drienerhof. Het bezoek heeft geen blijvende sporen achtergelaten, maar op dat moment kwam Hengelo heel even op gelijke voet met Berlijn, Londen en Parijs, waar de muzikale zusjes ook concerteerden. Beide verhalen laten zien dat het niet alleen de bouwers zijn, maar ook passanten die bijdragen aan de geschiedenis van een plaats.

In Memoriam Jochem Niks

Op 23 oktober kwam er na 101 jaar een eind aan het welbestede leven van Jochem Niks. Jochem heeft op heel veel terreinen zijn sporen verdiend. Bij de spoorwegen in het verzet en in de vakbond voor spoorwegpersoneel en nog meer.

We zullen ons beperken tot zijn activiteiten bij Oald Hengel.

Toen in 1973 de Stichting Oald Hengel een nieuw leven werd ingeblazen was Jochem een van de eerste donateurs. Omstreeks die tijd werd hij een gewaardeerd lid van de toenmalige Boerderijen club, die zich bezig hield met oude erven die op het punt stonden te verdwijnen door de stadsuitbreidingen. Langzamerhand doofde het licht bij de Boerderijen Club en verlegde Jo zijn belangstelling naar de Industriële Archeologie. We kunnen hem een van de oprichters van het HEIM noemen. In ieder geval de naamgever. Toen er een naam voor het nieuwe museum moest komen bedacht hij de naam Hengelo's Educatief Industrieel Museum afgekort tot HEIM. Later concentreerde hij zich op zijn grootste hobby, tekenen, en zijn tekenclub. Trouw aan zijn motto bij spanningen: 'Ik ga net zo lief een kunstwerk maken.'

Kort voor zijn 100ste verjaardag schonk hij al zijn schilderijen en tekeningen, zijn levenswerk, aan ons museum. Een zeer gewaardeerde geste waarvoor het museum veel dank is verschuldigd. Het toonde ook hoe Jochem over zijn 'Oald Hengel' dacht.
Jos Schwertasek

In dit nummer

Aannemersbedrijf Gebr. Thomasson (1)	163
Weense dames	169
Wie, wat, waar, wanneer?	174
Meester J. A. D. Bonke neemt in 1896 afscheid van zijn leerlingen	176
Lezers reageren	178
De straat waarin wij wonen	182
Fabeltjes over het Castorbad	187
Markegrenzen in Hengelo (IX)	188
Hengelose boeren actief als wegwerker in Goor	190

Bij de voorpagina: 1953, Willem Thomasson, begeleid door leden van de Arbeidersmuziekvereniging Concordia.

Aannemersbedrijf Gebr. Thomasson (1)

Bedrijvigheid in Hengelo in de twintigste eeuw

Wil Zwienenberg

1953: Koetstocht ter ere van het zestigjarig jubileum van de Muziekvereniging Concordia. Rechts in de koets erelid Willem Thomasson, naast hem wethouder Voogdgeert. Foto: Concordia

Op de hoek van de Pastoriestraat en de Marssteeg staat het Thomassonhuis. Wie kent het niet? Over de historie van dit pand is veel geschreven.

Wie zijn de gebroeders Willem (1867-1965) en Berend Jan Thomasson (1870-1949), naar wie het huis aan de Pastoriestraat is genoemd? Zij zijn de grondleggers van een vooraanstaand aannemersbedrijf: Gebr. Thomasson.

De Thomassons

De bakermat van de Thomassons ligt in Lochem. Vanuit het gezin ontstaan takken in Neede, Lochem en Hengelo. Daar hebben zij hun naam gevestigd. Zij zijn veelzijdig. Onder hen zien we handwerklieden, bouwers, denkers, ambtenaren en magistraten. Vaak zijn de drie ambachten 'landlieden, metselaars en timmerlieden' in één Thomasson verenigd.

Tijdens de Franse bezetting was H. J. J. Thomasson burgemeester in Lochem en hier is een laan naar hem genoemd. Het bouwbedrijf W.A. Thomasson Wzn in

Enschede had zijn grootste bloei vóór de Tweede Wereldoorlog. Hij bouwde daar in 1928 de synagoge.

De Hengelo-tak begon in Neede, waar de 'Thoomsenstraat' nog herinnert aan de familie.

De Thomassons in Hengelo waren timmerman, metselaar, aannemer en makelaar/taxateur. Het huis aan de Pastoriestraat 51 kreeg in 1917 de naam Thomassonhuis.¹

De Thomassons in Hengelo

De grootouders van de gebroeders Thomasson trekken van Lochem naar Neede. Zij krijgen zeven kinderen en hun vierde kind is Johan Thomasson (1841-1895). Hij trouwt in Neede met Johanna Elferink. Zij krijgen één zoon, Willem. Johanna overlijdt kort na de geboorte van Willem en Johan trouwt dan met Gesina te Scheggert. Uit dit huwelijk worden in Neede zes kinderen geboren. Hun eerstgeborene is Berend Jan. Het gezin verhuist in 1879 naar Hengelo, omdat er voor Johan in Neede niet genoeg werk was.

1895, Johan en Gesina Thomasson-
te Scheggert in Hengelo

Lansinkesweg (voorheen Ring) begin 1900.
Fotobewerking beide foto's: Frits Kamst

Zij gaan wonen aan de Lansinkesweg 19 en hier worden nog eens zeven kinderen geboren, waarvan twee dochtertjes op jonge leeftijd overlijden. Hengelo heeft rond die tijd 6600 inwoners en draagt nog het karakter van een Twents dorp, maar maakt een snelle ontwikkeling door. In 1884 komt er zelfs een rechtstreekse spoorlijn tussen Neede en Hengelo (GOLS, Gelders-Overijssels Lokaal Spoor).

Willem en zijn halfbroer Berend Jan worden in Hengelo de grondleggers van het aannemersbedrijf Gebr. Thomasson.

Monden moeten gevuld worden

In 1879 aangekomen in Hengelo gaat Johan werken als timmerman. Zijn zonen Willem en Berend Jan, twaalf en negen jaar oud, moeten helpen om de veertien monden in het gezin te voeden. Willem gaat aan de slag bij de

Koninklijke Weefgoederenfabriek C.T. Stork. Daar is hij getuige van de sociale problemen bij arbeiders ten gevolge van alcoholmisbruik. Hij wordt een overtuigd pleitbezorger voor matiging in het alcoholgebruik. Berend Jan treedt in de voetsporen van zijn vader en leert het timmermansvak in het aannemersbedrijfje van Jan Wilmink (Koksjaan) aan de Pastoriestraat. Wilmink heeft een houtdraaijerij in de achterbouw van zijn huis en een timmerwinkel in de Marssteeg. Zijn woning aan de Pastoriestraat wordt het toekomstige huis van de gebroeders Thomasson.

Een nieuw aannemersbedrijf

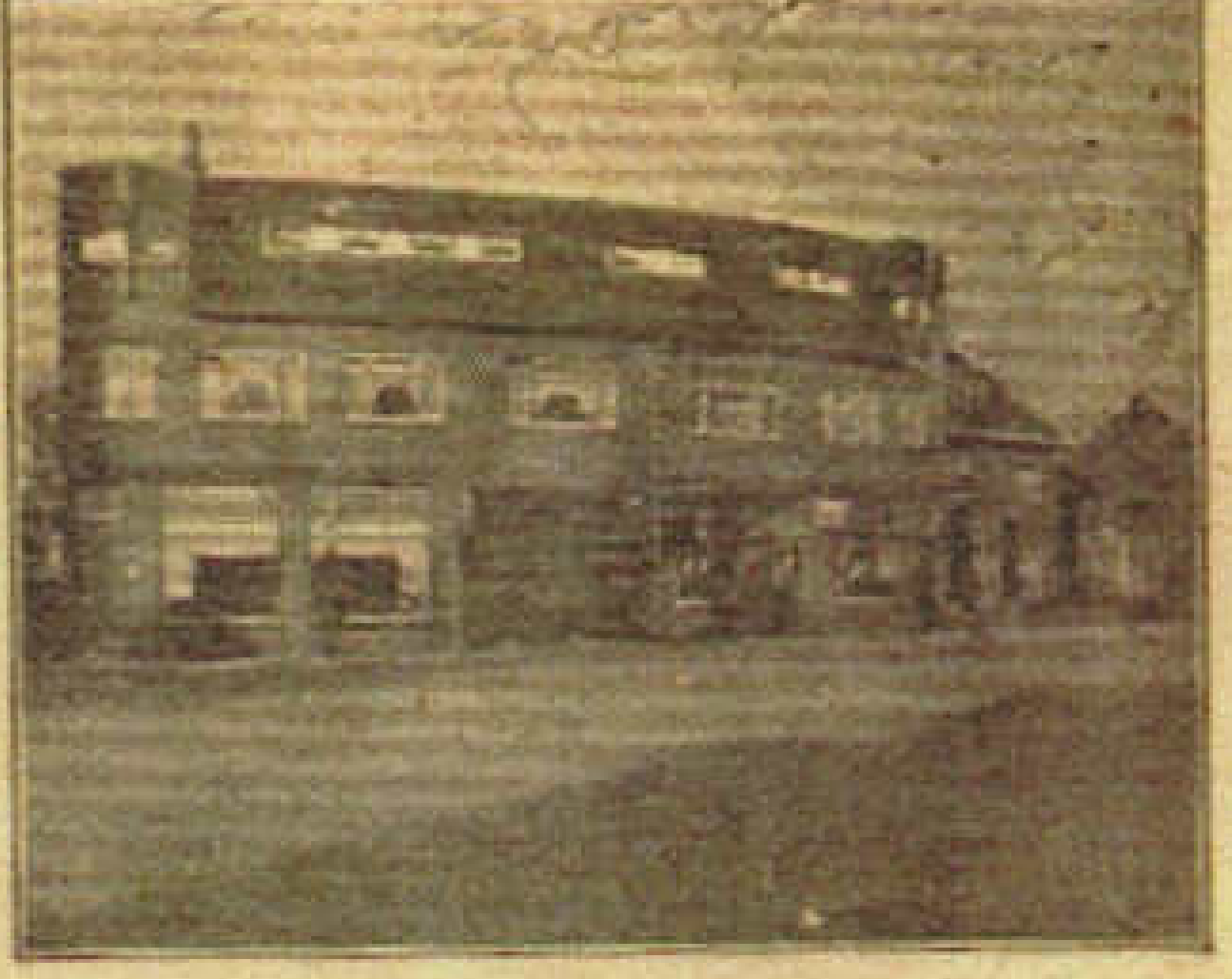
Het aannemersbedrijfje van Wilmink begint geleidelijk te verlopen en Berend Jan krijgt in 1894 de kans het over te nemen. Samen met Willem wordt het aannemersbedrijf voortgezet onder de naam 'Gebrs. Thomasson'.² De hele

GEBRS. THOMASSON

GEVESTIGD 1894

MARSSTEEG 1, PASTORIESTRAAT 51
HENGELO — TELEFOON 3055

HANDEL IN ALLE VOORKOMENDE BOUWMATERIALEN
AANNEMERS VAN ALLE TIMMER-, METSEL- EN BETONWERKEN
NIEUW- EN VERBOUW EN REPARATIES
MACHINALE HOUTBEWERKING

Vraagt ons steeds even vrijblijvend prijs! **In alles scherp concurrerend.**

Uit: de Nieuwe Hengelosche Courant 1938

familie verhuist naar de Marssteeg 5 en 17. Vader Johan maakt de verzelfstandiging van het bedrijf van zijn zoons nog mee, maar overlijdt in datzelfde jaar.

Berend Jan is de technische man in het bedrijf, die zijn vak goed verstaat en ook een goed commercieel inzicht heeft. Willem verzorgt de administratieve kant en de algemene zaken en doet later ook veel taxaties. Voor het vervoer hebben de gebroeders 3 à 4 hondenkarren, waarmee cement van het station naar het bouwproject wordt gebracht. Zij raken bevriend met de schilder Van Heek van het eenmansbedrijf Van Heek Schilderwerken. Vanaf 1898 schildert Van Heek wat Thomasson bouwt, onder meer enkele villa's in de Anninks-/Nijhofshoek.³

Twee broers van Willem en Berend Jan gaan ook werken in het bedrijf. Het zijn Gesinus, de metselaar, en Derk, die als uitvoerder in het bedrijf assisteert.

Willem trouwt in 1898 met Anna van den Bovenkamp en zij krijgen twee zonen. De oudste wordt Gezinus genoemd. Hij zal het bedrijf later overnemen van zijn vader en oom. Berend Jan trouwt in dat zelfde jaar met Lina Nijhof en zij krijgen een zoon en een dochter.

Groei naar bouwbedrijf

Na 1900 wordt het bedrijf Gebr. Thomasson grotere opdrachten gegund. Voor Stork bouwen zij een voorgebouw en fundering voor een ijzergieterij. In 1905 bouwen zij het ketelhuis voor de Ned. Katoenspinnerij.⁴

Vanaf 1907 trekt het werk flink aan en werven de gebroeders in de hele regio veel timmerlieden.⁵

In 1916 geeft de directie der Hollandsche Wolweverij, voorheen F.W. Hulshoff Pol en Co, de opdracht hun fabriek uit te bouwen met 1174 m². De gebroeders zetten huizen neer in de Indische buurt (Weidedorp) en kopen daar grond voor de opslag van bouwmaterialen. Rond 1929 verkopen zij die grond aan de Gereformeerde Gemeente voor de bouw van de Westerkerk.²

Wonen en werken op één locatie

Na een periode van flinke groei van hun bedrijf kopen de gebroeders in 1917 het woonhuis van Jan Wilmink aan de Pastoriestraat en gaan daar wonen met hun gezinnen. Willem gaat met zijn gezin in het linkerdeel, Pastoriestraat 51 wonen en het gezin van Berend Jan en zijn moeder betrekken het rechterdeel aan de Marssteeg ¹. Het pand krijgt vrij snel na de aankoop de naam 'Thomassonhuis'.

In de Marssteeg, achter hun huis, wordt de timmerwerkplaats uitgebouwd. In 1921 tekenen de gebroeders officieel de oprichtingsakte en worden ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken in Hengelo (O).² De samenwerking tussen de

Het Thomassonhuis op de hoek Pastoriestraat, Marssteeg. Links is de berging te zien, die in 1969 werd gesloopt. Rechts is de voorgevel van de timmerwerkplaats te zien.

broers functioneert goed. De zaken floreren, er wordt flink uitgebreid. Ze hebben veel personeel in dienst, dat graag voor deze baas werkt en goed betaald wordt.² Willem is fel gekant tegen het overmatig gebruik van alcohol, waarvan hij de gevolgen in de textielindustrie en in de bouw van nabij heeft meemaakt. De flessen worden in de werkplaats aan de Pastoriestraat dikwijls verstopt onder de houtkrullen. Willem slaat ze ter plaatse stuk.²

De vrouw van Berend Jan overlijdt in 1930 en hij verhuist een jaar later naar de Bankastraat 41, om aan de Pastoriestraat plaats te maken voor Gezinus (1900-1951), de oudste zoon van Willem. Die trouwt in 1933 met Toos van den Bovenkamp. Gezinus zal kort daarna de leiding van het aannemersbedrijf Gebr. Thomasson overnemen.

Bij de Thomassons thuis

1920 Gesina Thomasson-Scheggert aan de Marssteeg 1. Zij overlijdt in 1921. Fotobewerking: Frits Kamst

De kleinkinderen herinneren zich Oma Gesina (1847-1921) als een vrouw die oude gebruiken in ere hield. Op de foto zit zij met haar zondagse knipmuts gezellig achter een grote theepot op een spirituslichtje. De grote theepot was nodig om haar grote gezin in de middag met thee te laven; als de kinderen van school thuis kwamen troonde zij achter de tafel, de Delfts- blauwe kopjes stonden klaar, samen met de koekjestrommel en het kristallen vaasje met lepeltjes.¹

Nichtjes en neefjes komen graag logeren

Het Thomassonhuis had aantrekkingskracht in de familie. Vaak kwamen neefjes en nichtjes logeren. Oom

1923 Berend Jan en Lina Thomasson-Nijhof met hun kinderen bij hun 25-jarig huwelijksfeest. Fotobewerking: Frits Kamst

Willem en tante Toos waren hartelijke mensen en als de kinderen op visite kwamen, kregen ze eerst een grote kop dampende chocolademelk. Die was befaamd,

ze was van sikkenmelk gemaakt. Gezellig slurpend uit de grote witte kommen keken de kinderen de keuken rond. Het licht in de keuken kwam van boven door raampjes in een uitbouw. In de woonkamer was een grote schouw met prachtig gebeeldhouwde sierwerkjes in het hout van de mantel. Heel vroeger moest daar een open vuur in hebben gebrand. Nu stond er een plattebuiskachel en de blokjes afvalhout uit de timmerplaats werd bewaard in een grote kist naast de schouw.¹

Sociaal bewogen

Willem en Berend Jan worden omschreven als socialistische broeders. In Hengelo wappert bij hen de rode vlag en op 1 mei loopt Berend Jan met een rode tulp in het knoopsgat. Hun affectie tot de socialistische partij stamt waarschijnlijk uit de tijd dat Willem in de textielindustrie werkt.²

Politicus H. Redemeijer⁷ kan zich de 1 mei-vieringen in Hengelo goed herinneren. "Ik ben geboren in 1930 en was als kind lid van de AJC, Arbeiders Jeugd Centrale. Onder het zingen van strijdlieden liepen wij met wel 900 tot 1000 mensen in optocht door de stad. Voor de kinderen was het feest. Ik mocht de vlag dragen. De optocht bestond uit de jongeren van de AJC, de vakbeweging, de Coöperatie en de leden van en de SDAP. Concordia liep voorop. We liepen vanuit Tuindorp richting Deldenerstraat, dan naar 'De Pan' (gieterijhal

1948: Willem en Anna Thomasson-van den Bovenkamp bij hun 50-jarig huwelijksfeest in het Eigen Gebouw, in aanwezigheid van burenen, familie en vrienden. Foto Museum Hengelo.

*De 1 mei-parade op de hoek Deldenerstraat, Pastoriestraat in de jaren '40 of '50 van de vorige eeuw.
Foto van Gerrie Godeke-van den Enk.*

van Stork) en het Gemeentehuis. Er werd gevlagd met rode vlaggen en iedereen liep met een rode tulp of roos in het knoopsgat. De eindbestemming van de stoet was het Eigen Gebouw aan de Pastoriestraat. Daar waren sprekers en er werden strijdlieden gezongen met het Socialistisch koor.”

Willem Thomasson is medeoprichter en beschermheer van de Arbeidersmuziekvereniging Concordia en Berend Jan blaast zelf een partijtje mee. Bij het 60-jarig bestaan van Concordia in 1953 wordt Willem tot erelid benoemd. Zijn portret hangt nog steeds in de bestuurskamer van het repetitiegebouw.⁸

Hoe gaat het verder met het aannemers-bedrijf Gebr. Thomasson

Omstreeks 1933 vertrekt broer Gesinus uit het bedrijf. Ook Derk vertrekt en begint aan de Brugstraat nummer 11 een eigen aannemersbedrijf, samen met zijn zoon. Na het vertrek van hun broers zijn de gebroeders Thomasson al op leeftijd gekomen. Ze hebben het bedrijf uitgebouwd tot een vooraanstaande aannemersfirma, die veel projecten in en buiten Twente verwezenlijken. Berend Jan overlijdt in 1949.

Het is tijd om het bedrijf in jongere handen te geven en de zoon van Willem, Gezinus, neemt de leiding van het bedrijf over. Met zijn vrouw Toos gaat hij wonen in het huis van zijn vader aan de Pastoriestraat. De heer A.

Rosenboom komt in dienst als uitvoerder en rechterhand van Gezinus. Gezinus is ziek en overlijdt in 1951. Inmiddels is er contact tot stand gekomen met de firma Dura uit Rotterdam, die in 1952 de zaak overneemt. Willem blijft wonen aan de Pastoriestraat, samen met zijn schoondochter Toos. Willem is 98 jaar oud geworden.

- wordt vervolgd -

Met dank aan de familie Thomasson, de heer Redemeijer, Concordia en de heer H. Roelofs, gepensioneerd HR-manager, Dura Vermeer Bouw Hengelo BV., voorheen hoofd Bedrijfsbureau Thomasson Dura B.V.

Geraadpleegde bronnen:

1. *Thomasson, kroniek van een geslacht*, 1988, door G.R. Heutink en Corrie Thomasson-Gortemulder.
2. *Archief Dura- Vermeer Hengelo*:
3. *Internetsite Schilders bedrijf van Heek*.
4. *Alg. Handelsblad 1900 en 1905*.
5. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant en Nieuwsblad van het Noorden*.
6. *Kiezerslijst 1917 en 1918 van Hengelo*
7. *H. Redemeijer, onderwijzer, lid Provinciale Staten van Overijssel, lid Eerste kamer der Staten-Generaal van 1987 tot 1995*.
8. *Archief Concordia, Hengelo*.

"Een grand hotel van klein formaat"

't Lansink

Tuindorhotel & Restaurant

CT Storkstraat 18 7553 AR Hengelo (Ov)

Tel: 074 - 2910066

info@hotellansink.com - www.hotellansink.com

**een bril
van
ter braak**
goed gezien!

INDUSTRIESTRAAT 52 HENGLO TEL. 291 46 87
WINKELCENTRUM HASSELO TEL. 277 19 99

De bouwmarkt met service

Bergweg 9-13 Hengelo o.

Telefoon: (074) 291 89 07

Ook voor al uw klussen

HuBo Hackfort Noord | www.hubo.nl

*Zelf meer
bereiken*

*door
samen te
werken*

De Rabobank biedt de kracht van de coöperatie.

Als coöperatieve bank geloven wij in de kracht van het collectief. Samen bereik je immers meer dan alleen. We delen kennis en stellen een deel van onze gelden beschikbaar via sponsoring en donaties.

rabobank.nl/centraaltwente

Een aandeel in elkaar

Rabobank

Weense dames

Jos Schwertasek

De twee deftig geklede heren haalden bijna tegelijkertijd hun horloge te voorschijn om te zien hoe lang het zou duren voordat de trein zou aankomen. Blijkbaar vertrouwden ze de grote stationsklok niet. Ze keken elkaar aan en staken hun uurwerkjes weer in hun vestzakjes. Ze wisten dat het niet lang meer zou duren voordat de trein het station zou binnenrijden.

Langzamerhand verschenen er steeds meer mensen op het perron. Vrouwen met volle manden met rozige gezichten onder hun knipmutsen, vergezeld van hun mannen die met de handen in de zakken nieuwsgierig naar de twee heren keken. Wat moesten die hier. Een van de heren is de pas in het dorp gearriveerde nieuwe burgemeester Van Assendelft de Coninck, de andere heer Derk Willem Van Wulfften Palthe, directeur van de Twentsche Bontweverij.

Dan rijdt met veel lawaai en stoom de trein het station binnen en komt met gepiep, geknars en gesis tot stilstand. Portieren worden geopend en een bont gezelschap, bestaande uit vrouwen met aan beide armen manden, en boeren op klompen, verlaat de trein en stroomt het perron op. Ietwat onwennig stappen twee jonge, modieus geklede vrouwen voorzichtig het perron op. Het is heel duidelijk te zien dat het geen vrouwen uit de streek zijn. De twee

heren komen in beweging en lopen op de dames toe. Een kruier is al besteld en deze haast zich naar voren om de bagage uit de trein te nemen. Een van de jonge dames heeft een vioolkist onder haar arm. Dat zal de violiste wel zijn, denken de heren. Wat verlegen stellen de dames zich in hun zangerige Weens voor, maar voor de beide gastheren is dat geen probleem.

Wie zijn deze twee schoonheden en wat brengt het naar Hengelo? Het zijn Marianne en Emmy Eissler uit Wenen. De dames zijn gekomen om een muzikale avond in Hengelo te verzorgen. Marianne Eissler speelt viool, en haar zus Emmy begeleidt haar op de piano. Na de eerste kennismaking verlaat het gezelschap het perron. Voor het station staat het rijtuig dat de dames naar de villa van Van Wulfften Palthe zal brengen. Zijn villa Drienerhof ligt aan de Enschedesestraatweg vlak voor de spoorlijn naar het Koninkrijk Pruisen. Het is maar een kort ritje in het rijtuig en er wordt nog niet veel gezegd. Het Duits van de burgemeester is ook niet zo best. Nee, dan doet Van Wulfften Palthe het heel wat beter. Niet zo verwonderlijk, hij komt uit Oldenzaal en heeft de nodige contacten over de grens. Bij de villa wordt het gezelschap opgewacht door enkele dienstbodes en Keppels, huisknecht en tuinman.

Perron station voor 1900

In de hal verwelkomt mevrouw Van Wulfften de jonge musici. Ze begrijpt dat de dames na de vermoeiende reis behoefte hebben aan een moment van rust. Ze geeft Cato, de dienstbode opdracht Marianne en Emmy naar hun kamer te brengen met hun bagage en zegt in haar beste Duits dat er over een uur een uitgebreide thee wordt geserveerd.

Na een uur komen de jonge vrouwen weer beneden en worden in de salon door het echtpaar nog eens hartelijk ontvangen. De burgemeester is inmiddels vertrokken. Het gastvrije echtpaar slaagt er in om de dames nog meer op hun gemak te stellen door ze te laten vertellen over hun achtergrond.

Na enige aarzeling en elkaar aankijkend vertellen ze dat ze zijn geboren in Brünn¹ in Bohemen, niet ver van Wenen. Hun vader was daar hoogleraar in de natuurkunde aan de universiteit. Na zijn overlijden is hun moeder met haar kinderen verhuisd naar Wenen in de verwachting dat haar dochters in Wenen, de muziekstad bij uitstek, muzikale voordelen zouden hebben. Marianne vertelt dat ze al op zevenjarige leeftijd met haar studie in Wenen was begonnen. Emmy zit er een beetje stil bij te kijken en knikt alleen maar instemmend. Het blijkt dat er nog twee muzikale zusjes thuis zijn.

Na de thee wordt het tijd om naar de muziekkamer te gaan waar de vleugel staat. De vrouw des huizes is bijzonder muzikaal en zal later met haar man elk jaar een bijzonder concert organiseren dat haar naam draagt, de

Palthe-Jalinkconcerten in de Nederlands Hervormde Kerk.² 'Ik heb hem vanochtend nog laten stemmen', zegt de gastvrouw en opent de klep. Inmiddels heeft Marianne haar viool gepakt en met behulp van de noten die Emmy aanslaat kan ze het instrument stemmen. Het echtpaar Van Wulfften trekt zich terug zodat de dames in alle rust het concertrepertoire kunnen doornemen..

Een paar uur later tijdens het diner vertelt de gastheer meer over de zaal waar ze zullen optreden. Misschien hebben Marianne en Emmy wel het grote gebouw tegenover het station gezien waar ze langs gereden zijn. 'We noemen het De Beurs', zegt Derk 'want dat was de oorspronkelijke bestemming, doch dat is nooit een succes geworden. We gebruiken de grote zaal nu voor concerten'.³

Verder vertelt hij iets over het publiek dat morgenavond aanwezig zal zijn.

De concerten worden georganiseerd door de Sociëteit 'Eensgezindheid', een herensociëteit. Op de muzikale avonden zijn de dames natuurlijk ook welkom. Het is de bedoeling dat de voorstelling om half acht begint en is afgelopen voordat de laatste trein naar Enschede, Borne, Almelo en Oldenzaal vertrekt. Erg onder de indruk zijn de Weense dames niet want ze komen net van een optreden in Berlijn. Misschien vragen ze zich wel af wat ze in dit provinciestedje te zoeken hebben.

Om tien uur komt Cato vragen of ze verlichting op de bovenverdieping kan ontsteken. Het gezelschap besluit dan hun slaapvertrekken op te zoeken. De beide jongedames zijn erg vermoeid van hun lange reis en alle indrukken.

Wanneer de volgende ochtend de dames beneden komen is hun gastheer al vertrokken naar zijn fabriek De Twentsche Bontweverij aan de Oldenzaalsestraatweg. Tijdens de lunch zal hij weer aanwezig zijn en daarna naar De Beurs vertrekken om te zien of alles in orde is. Mevrouw ontbijt met Marianne en Emmy. Na het ontbijt trekken de dames zich weer terug in de muziekkamer om hun programma voor het concert in Londen volgende week door te nemen. Het personeel is trouwens niet erg onder de indruk van hetgeen er ten gehore wordt gebracht. Het is hen te moeilijk. Ze houden meer van een stevig harmonieorkest.

Het concert

Goed vier uur is Derk Willem terug van De Beurs. Hij is tevreden dat alles is geregeld en verwacht dan ook dat de avond een succes wordt. Na een lichte maaltijd laat hij de koets voorrijden om het gezelschap naar De

**CONCERTVEREENIGING,
HENGELO.**

CONCERT

**op Dinsdag 11 November 1884,
IN HET BEURSGEBOUW,**

te geven door de Dames:
MARIANNE EISSLER (viool)
EMMY EISSLER (piano.)

Aanvang 7½ uur.

ENTRÉE bij intekening f 0.75.
buiten „ „ 1.25.

Advertentie

Villa Van Wulfften Palthe

Beurs te brengen. Over de straatweg naar Enschede rijdt het gezelschap naar de kern van het dorp. Het is heel rustig op de weg. Vandaag is er geen markt en de zeilwagens van de boeren uit Driene zijn dus nergens te zien. Wel is het heel donker want straatverlichting kent men buiten een paar straten in het dorp nog niet. Het rijtuig slaat de Stationsweg 4 in, en is weldra bij De Beurs. Je kunt wel zien dat hier iets staat te gebeuren. Het gebouw is feestelijk verlicht door de vele gaslantaarns en er staat al een enkel rijtuig.

Het is nog vroeg en de dames hebben nog ruim gelegenheid om te kijken waar ze zullen optreden, de viool te stemmen en de vleugel te proberen.

Tegen zeven uur komen de eerste bezoekers binnen. Ze nemen plaats op de houten stoelen. Het is een gezellige drukte want de meeste mensen kennen elkaar. De fabrikanten en het hogere personeel van de fabrieken en Hengelo en uit de omliggende plaatsen. Klokslag half acht gaat het doek op en verschijnt Derk Willem van Wulfften Palthe om de dames te introduceren en iets over het programma te vertellen. Dan zien de toeschouwers twee liefvallige dames een buiging maken, het geroezemoes verstomd en het concert kan beginnen. Voor de pauze staan een aantal sonates voor viool en piano van Beethoven op het programma. Het is een feest de jonge vrouwen, die helemaal in hun muziek opgaan, te beluisteren. Het is dan ook doodstil in de zaal. Dat is ook wel eens anders. In de pauze barst echter het commentaar los en blijkt dat de Hengelose notabelen erg onder de indruk zijn van de virtuoze en charmante dames. In het tweede deel van het concert worden diverse

werken van Schubert ten gehore gebracht. Als toegift spelen de dames het Ave Maria van Schubert in een arrangement van Bach- Gounod. Daarbij komen bij sommige dames de zakdoeken te voorschijn om een traantje van ontroering weg te vegen. Hiermee wordt het concert afgesloten. De zusjes bedanken de toehoorders voor hun aanwezigheid en aandacht en verdwijnen vrijwel onmiddellijk naar de villa Drienerhof want ze moeten morgenvroeg bijtijds op, om de trein naar Amsterdam te nemen en vandaar naar Londen door te reizen. Hengelo was een tussenstop in een reis langs de grote steden van Europa. De inwoners van Hengelo vonden dat ze ook best een beetje trots mochten zijn in deze concertreeks een rol te hebben gespeeld. In de toekomst zouden er nog heel wat mooie concerten van gerenommeerde solisten zoals Horowitz en het Concertgebouworkest onder leiding van Mengelberg volgen. Maar daartoe moest er eerst een nieuw Concertgebouw komen.

Het blijft bijzonder dat Hengelo werd opgenomen in de rij steden die de Eissler zussen bezochten op een van hun eerste tournees door Europa. Hengelo is aan het eind van de negentiende eeuw een snelgroeiend stadje met spinnerijen en weverijen en een machinefabriek. Hengelo heeft op dat moment ongeveer 7000 inwoners en kan zich op cultureel gebied blijkbaar meten met grote steden als Berlijn, Londen en Parijs!

Marianne Eissler

Marianne Eissler zou vier decennia lang van 1881 tot 1920 als soliste en als kamermusica het internationale muzikleven beleven. Ze trad op in Oostenrijk, Duitsland,

marcel wilderink architect

interieur bouwmanagement
enschedesestraat 198
074 2429931

www.wilderink.nl

PROFESSIONEEL SCHILDERWERK MET OOG VOOR DETAIL

DE KONING SCHILDERS

NIEUWBOUW EN
ONDERHOUD VOOR:

- Particulier
- Woningbouw
- Utiliteitsbouw
- Industrie

OOK HET
ADRES VOOR:

- beglazing
- vloer-, wand- en raambekleding
- kleur- en technisch advies

100
De Koning Schilders
1906 - 2006

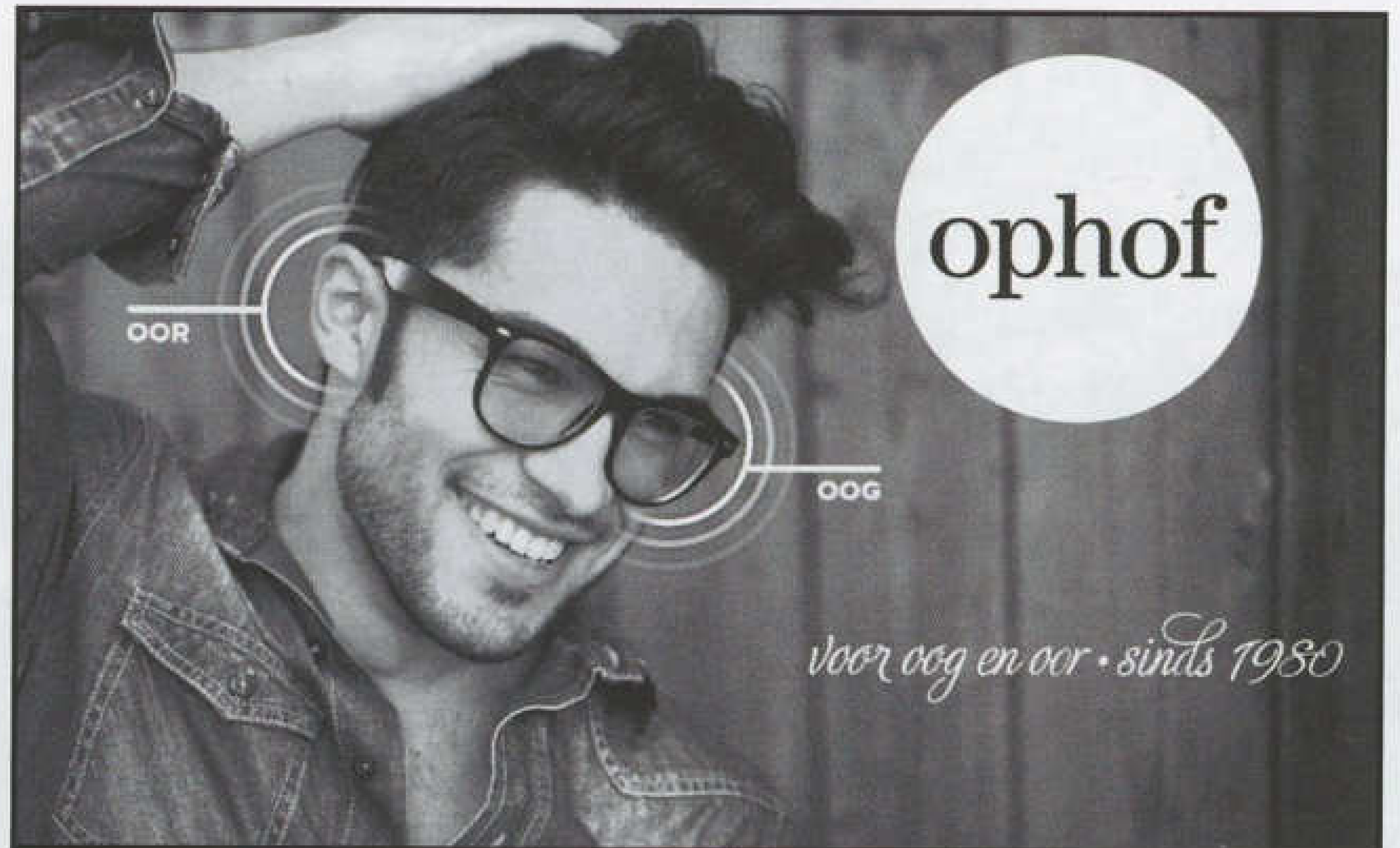
Hassinkweg 9, Hengelo.
Telefoon: 074-2913692.
E-mail: koning@introweb.nl

Drukkerij Roelofs kleurt kwaliteit

Toen & Nu

Josink Esweg 23
7545 PN Enschede
T 053-430 63 60
E info@drukkerij-roelofs.nl
I www.drukkerij-roelofs.nl

ophof

voor oog en oor • sinds 1980

**HOUTHANDEL
SCHARENBOURG**

Ganzebosweg 335
7548 PT Boekelo
Tel. 074-3676253
Fax 074-3676611
Autotel. 06-53394623

E-mail: houthandel@scharenborg.com

www.scharenborg.com

twentie [design
en dtp]

Willemstraat 71a 074 - 29 10 244
7551 DL Hengelo info@twentie.nl [twentie.nl]

Nieuwstraat 1,
7551 CS Hengelo
Telefoon: 074 204 0044

Appeltje van de dag

Iedere dag een
voordelige maaltijd
voor € 9,95

www.deappelhengelo.nl

Foto Marianne Eissler

Engeland en Frankrijk. Meestal met haar zus de harpiste Clara. In de eerste jaren ook met de pianiste Emmy, zoals in Hengelo. Later werd ze vaak begeleid door haar

zus Frida. Het duo Marianne en Clara trok bijzondere aandacht in de muziekwereld vanwege de ongewone combinatie: piano en harp. De Franse componist Camille Saint-Saëns componeerde in 1907 voor de twee zussen zijn Fantasia opus 124, dat voor het eerst in Londen werd uitgevoerd. In 1887, drie jaar na haar bezoek aan Hengelo, vestigde Marianne zich in Londen. In de zomermaanden trad ze op in Cannes in Zuid Frankrijk. Marianne had van haar vrienden in Londen een bijzondere viool gekregen, een 'Carlo Bergonzi' uit 1732. Carlo Bergonzi was de beste leerling van Stradivarius en dat zegt dus wel iets over deze viool. Marianne en Clara kregen een officiële benoeming aan het hof van de Hertog van Saksen-Coburg Gotha waar ze bij officiële gelegenheden aan het hof moesten optreden. Na afloop vertrokken ze weer naar hun woning in Redcliffe Square 5 in Londen. Het huis bestaat nog steeds, in de chique wijk Kensington. Koningin Victoria schonk haar in 1887 een diamanten ring en een foto van haar zoon Alfred.

Noten

1. Brunn, het huidige Brno in Tsjechië
2. De Waterstaatskerk
3. Het Beursgebouw werd in 1866 gesticht maar er werd amper beurs gehouden. Tot de bouw van het Concertgebouw was het de concertzaal voor allerlei uitvoeringen en optredens. Op de plek staat nu het gebouw van de ABN bank.

Stork-kalender 2018

We wisten half november nog niet, dat Siemens Hengelo zou gaan sluiten. De fabrieken, waar Stork zijn imperium begon. In 2018 is dat 150 jaar geleden. Vandaar de Stork-kalender.

Wie, wat, waar, wanneer?

Wil Zwienenberg

Wij vragen weer uw hulp bij twee mooie foto's uit ons archief.

Met de *Koale Kermis* in Ootmarsum in november eindigt elk jaar het kermisseizoen in Twente, om vervolgens met de paaskermis in Enschede het nieuwe kermisseizoen in te luiden.

Waarschijnlijk 1955, draaimolen van Frans Gigengack sr. op de kermis in Hengelo. Wie zijn de kinderen in deze splinternieuwe 'helicoptere'?

De 'helicoptere' op de kermis in Hengelo 1955

Frans Gigengack jr. komt met een foto van de kermis in Hengelo uit de jaren vijftig.

Zijn vader, Frans Gigengack sr. kijkt dan tevreden terug op het seizoen met zijn draeimöl (draaimolen). Hij zit vol met verhalen over de kennismaking van Hengelo met zijn nieuwe attriboot op de molen, de 'helicoptere'.

Twee splinternieuwe helikopters, de eerste in hun soort, pronken op de vloer van zijn draaimolen. De carrosserie is van plaatwerk en dat was in 1955 écht iets nieuws. Ze zijn gemaakt in Gent, België. De andere attributen, zoals de paarden, gondels en een auto, zijn uit hout gesneden. Alleen een scooter is net als de helikopter van metaal en komt van het plaatwerkbedrijf Schuman aan de Van Lennepstraat.

Een rondje met de molen kost 10 cent, ongeacht het toestel.

In Hengelo was de belangstelling voor de helikopters overdonderend. Alle kinderen wilden vliegen en vrij snel stonden moeders en kinderen in een lange rij voor de molen. Toen de kinderen voor hun beurt begonnen te roepen, ontstond er gedrang en moeders kregen woorden met elkaar. Frans sr. moest snel iets bedenken. De 'helicoptere' ging per direct geen 10 cent, maar 15 cent kosten. Die 'forse' verhoging had het gewenste effect.

Een kegelclub of leden van de Katholieke Middenstandvereniging die samen kegelen?

Wij kregen deze foto van de familie Gelink. De heren op de foto hebben gekgeld of gaan nog kegelen. Misschien aan de Brinkstraat, bij Akkerman?

Gerrit Gelink (1894- 978) op de foto is de oprichter van de voormalige bakkerij aan de Paul Krugerstraat. Die stond vanaf de Oldenzaalsestraat gezien links,

op de hoek met de Reitzstraat. Zijn zoon Frans Gelink werd zijn opvolger. De bakkerij stond bekend om de smakelijke tompoezen en het gembergebak.

Jaar onbekend. Bovenste rij, 2e van links is Gerrit Gelink, bakker. Zittend, 1e van links de heer Clemens Versteeg, drogist. Zittend geheel rechts mogelijk de heer Borgert? Wie kan meer vertellen over deze foto?

Sunterklaos op pad

*Bi'j de Potse in de maote
Hebt z'ook Sunterklaos e'vierd
Jao, hee was der zölm e'kömmen.
Ze hebt het soams oet e'gierd.
Eerst hebt Sunterklaos en Piet
Beide vast an 't schrikdraod zönnen
'n Eènke wieder bint z'in 't duuster
Beide in nen sloot e'schönnen.
Piet den zat töt hoog in 'n nekken
Vol met vette zwarte modder.
En Sunterklaos har in 'n baord
Ook nog hier en daor nen klodder.
En dee lange klee dee plakten
Hem toch oonder um de beene
Asse leup dan heurd'n ie 't water
Siepke tuske ziene teene.*

*'n Staf den was d'r hem bi'j brökken
Meer hee har zich wal e'red.
Hee har op de del roondkeken.
En brach 'n haarkenstellen met.
De Vaar den kreeg ne nieje piepe
Met 'n paar dikke wollen sökken.
En ook nog ne speculaaspop.
Meer daor was 'n kop ofbrökken.
De moor den kreeg luk nie'je zakdeuk.
En wat klonnie in 'n fleske.
Graats 'n aol'n knech vreug daolek
Doot mi'j 'n betjen hier op 't veske.
Dientje kreeg 'n mooi nie'j sjaaltje
Met 'n heel groot suukerhart.
Piet har der 'n briefke bi'j daon
De groeten van 'n roo'jen Bart.*

*Diekske har nen bliken auto
Met nen nie'jn borstrok kregen.
Now den auto wasse blie'j met
Meer den borstrok veul hem tegen.
Graats den kreeg 'n paar nie'je haanske
Daor wasse best met in zien sas.
Dee komt mi'j smoorns met 't melkveur'n
Zegge, net precies van pas.
En toen Sunterklaos weer vot gung
Zeer de vrouw, doot hèneg an
En toene haost de duure oet was
Reup oons Dieks, dag Oome Jan.*

Sunterklaos 1956

Graads

Meester J. A. D. Bonke neemt in 1896 afscheid van zijn leerlingen in de Fabrieksschool

Wil Zwienenberg

In 1860 werd in Hengelo Overijssel de eerste Fabrieksschool van Nederland gesticht. Het begon met een klein groepje kinderen die werkzaam waren bij de Storks Weefgoederen Fabriek (vanaf 1863 Koninklijke Weefgoederen Fabriek) en de machinefabriek van Stork.

Een kamer in de weefgoederenfabriek werd tot schoolvertrek ingericht met twee schooltafels en eenvoudig schoolmateriaal. Jongens en meisjes van negen jaar en ouder, kregen daar in groepjes van 12 tot 16, enige uren per dag les.¹ Het 'Kinderwetje van Van Houten' uit 1874 maakte een einde aan kinderarbeid voor het twaalfde jaar en er kwamen aparte jongens- en meisjesklassen in de Fabrieksschool. Omstreeks 1880 werd er een tekenschool toegevoegd en groeide de school verder uit tot een specifieke bedrijfsschool.¹

In 1901 werd de leerplicht landelijk ingesteld.

De eerste onderwijzer in 1860 in de Fabrieksschool van Stork was de heer J. A. D. Bonke.³

Meester Bonke neemt in 1896 afscheid na vele jaren les te hebben gegeven. Hij doet dat onder meer met een persoonlijke brief aan zijn leerlingen, waaronder mijn oma.²

In de gedrukte brief heeft hij de naam, een deel van de aanhef en de laatste zin met zijn pen geschreven, waardoor de brief een nog meer persoonlijke uitstraling kreeg.

Een meisjesklas in de Fabrieksschool van de Koninklijke Weefgoederen Fabriek. De namen van deze leraar en zijn leerlingen zijn onbekend.

waarde kinderen! Mijn hartelijke wensch is, dat ge met uwe ouders nog vele gelukkige jaren moogt beleven, en dat het U allen welga in de wereld.

Uw Vriend,
J. A. D. BONKE.

*in Hartroerend afscheid
neem ik van U.
Leef in Vrede.*

Een Afscheidswoord

DOOR DEN

ONDERWIJZER

J. A. D. BONKE

TOT ZIJNE

LEERLINGEN

Termina Engberink
gesproken den 16en September 1896.

Geliefde en Waarde leerlingen!

Het uur van scheiden tusschen U en mij is aangebroken. Het valt mij hard van U te moeten heengaan, maar ik moet erin berusten; want mijne ver gevorderde jaren en mijn zwak lichaamsgestel laten het mij niet meer toe om naar den eisch langer onderwijs te kunnen geven en moet het daarom aan jongere krachten overgeven.

Zesendertig jaren heb ik hier bijna aan het hoofd dezer fabrieksschool gewerkt, en in dien tijd heb ik honderden leerlingen les gegeven.

Het heengaan valt mij hard, maar het wordt toch een weinig gemakkelijk gemaakt, omdat er in al die jaren nooit klachten over mijn onderwijs en straffen tot mij zijn gekomen. Ook verheugt het mij, dat er jongens van mijne school op de fabriek konden geplaatst worden, die als schrijvers kunnen werkzaam zijn.

Dit alles te zamen genomen, is voor mij eene groote zelfvoldoening in der dagen mijne rust, die God mij nog vergunnen zal te leven.

En nu Waarde kinderen! Ik hoop en wensch, dat ge de lessen en raadgevingen, die ik U zoo menigmaal gegeven heb, zult ter harte nemen en onthouden.

Het is mijn streven altijd geweest, om U liefde voor uwe ouders in te prenten en hen te helpen en te steunen zooveel in uw vermogen is. Ook heb ik U zoo menigmaal gezegd: God lief te hebben boven alles, en altijd te luisteren naar de stem van uw geweten, dan zult ge voor veel leed bevrijd blijven.

Vergeet ook niet wat ik zoo menigmaal moest herhalen: Zuinigheid met vlijt! Ik moest U zoo dikwijls waarschuwen om geen katoen noodeloos te vertrekken of strengetjes katoen weg te gooien, die ik wel eens in de school gevonden heb, want dan benadeelt gij de heeren, die het zoo wel met U meenen en zoveel voor U doen. Maar, met blijdschap kan ik zeggen, dat ik er den laatsten tijd niets meer van bespeurd heb.

Ook hoop ik, dat ge mijn opvolger, den heer Temmink, het leven zult aangenaam maken door gehoorzaamheid en oplettendheid.

Wij hebben vele aangename uren in de school doorgebracht, maar ook wel eens onaangename, doordat ge mij het leven vergaldet door ongehoorzaamheid en luiheid. Doch dit alles heb ik vergeven en vergeten; want ik ben ook jong geweest.

En nu Waarde kinderen! Mijn hartelijke wensch is, dat ge met uwe ouders nog vele gelukkige jaren moogt beleven, en dat het U allen welga in de wereld.

Uw vriend
J. A. D. Bonke

'n Hartroerend afscheid neem ik van U. Leef in Vrede.

Bronnen:

1. Schelven, Dr. A. L. van, Hengeler wind, 1965
2. Hermina Asbreuk - Engberink Hasselo, 1881 - 1986, leerling van de Fabriksschool van de K. W. F.
3. Hengelosche Fabrieksode van zaterdag 7 sept. 1918

Lezers reageren

Wil Zwienenberg

Er is weer flink gereageerd op de foto's, ook vanuit het buitenland. Wij danken u daarvoor.

Wij doen er alles aan om alle reacties te plaatsen, maar moeten soms de verhalen inkorten.

Toneelvereniging Natoc uit Hengelo, een onderafdeling van Natura, in 2017, nr. 2

Toneelvereniging Natoc uit Hengelo, mogelijk rond 1940, staand van links naar rechts: Henk Bremer, ?, sneeuwman Cor Boes?, ?, ?, Lourens ten Broeke en Willie Bremer-Rietman. Zittend van links naar rechts: ?, Jo ter Stege (later gehuwd met Lourens ten Broeke), ?, ?, Jans de Wolf-Kreunen. Wie kent de andere toneelspelers?

Diny Boes-Selgert: haar man Cor Boes (werkte bij Hazemeijer) was vroeger actief binnen Natura en Natoc. Hij vertelde haar over de activiteiten van Natura, zoals de huur van het zomerhuisje in Buurse. Zij herkent hem niet op deze foto, maar hij speelde de sneeuwman. Misschien is dat de man in het wit en met masker op?

Willemschool 1928-1929, 5e klas met meester Walda? De tweede halve kring van onderen, van links naar rechts ?, ?, Jan Koenders. Wie kan meer namen noemen?

Jubileumfeest Willemschool in ons blad in 2017, nr. 3

Willemschool, februari 1967, het 75-jarig jubileum. Met de volgende leerkrachten: rechts met zwarte hoed P. Lantinga, hoofd van de school, links met politiepet R. Bok, middenachter met witte strohoed T. Hendriksen, rechts met zwarte hoed mevr. Maasse van de Brink en verder nog de dames R. Lobeek en J. Braam. De volgende leerlingen zijn herkend: de tweeling Cora en Guda van der Veen, met puntmutsjes, Carien Joustra met kimono en haar zusje en broertje, Heleentje Pfeiffer met zus, Bennie Hof, Diny Keizer, Rene van Dijk, Jan Mokkelen met zusjes, Hanny Vissen, Loes knapen, Gea Ankone, Herma Jansma, Jan Koenders en Willie Gaasbeek.

Sonja van Nus-Heiman uit Almelo weet nog dat in die tijd 'Batman' in opkomst was.

Wij ontvingen een reactie van Sybille Katz uit Menlo park, Californië, USA. Zij herkent veel kinderen en leerkrachten en is erg benieuwd of er meer reacties komen.

Balspel op de Willemschool in ons blad in 2017, nr. 3

Sonja Heimann herkent op deze foto haar oom, Jan Koenders, geboren in 1920. Jan is de zoon van slager Gerrit Koenders uit de Brinkstraat. "De slagerij 'overleefde' aan de rand van de latere puinvlakte het bombardement, maar moest toch afgebroken worden ten behoeve van het nieuwe marktplaatsplein."

Nu wij Jan zijn geboortjaar weten, zijn misschien meer kinderen te herkennen uit de binnenstad?

Hazemeijer, bankwerkers Laagspanning, 1958-1959 in 2017, nr. 4

1958-1959 Hazemeijer, bankwerkers afdeling Laagspanning, boven de grote Reyrolle-hal (1922). Van links naar rechts: ?, Andries Arendsen, Sjaak Geerdink en John Overklift.

John Overklift weet dat de jongeman links uit Oldenzaal komt, maar is zijn naam vergeten. De baas van hen was toen de heer Bennink en 'onderbaas' was de heer Kooymans.

De St. Aloysiusschool 2e klas, 1960-1961 in 2017, nr. 5

Van links naar rechts, bovenste rij: juffrouw Scholten, Toosje Meijer, Marcel Booijnk, Atië Bettenhausen, Sjonnie/John Weegink, Sjimmy Scholten, Paulien Snellers, Marianne Franke, Hans Wolff, Gijs Spekenbrink en Charel Assink.

De middelste rij: Jan Weeink, Rene Fokkink, Marije Evers, Tonnie Voortman, Josie Mossink, Ria Sasse (of Nellie Nijhof?), Rinus Waanders, Leo Lubbers, Rikie Egberink, Marion Tanke. Zittend: Annie Wolthuis, Alice Rikkerink, Hans Schildkamp, Marianne Raanhuis, Jantje Overbeek, Irene Kingsma, Marietje ter Beke, Elsje Pierik, Robbie ..., Elize Gaalman.

De heer C.W. Boink brengt verbeteringen aan in de namen. Jos Rekers heeft antwoorden op de verschillende vragen in ons vorige nummer.

"De H. Hartparochie, opgericht in 1940, maakte aanvankelijk gebruik van een noodkerk op de hoek van de Bornsestraat en de Weideweg. Bij elke nieuwe parochie hoorde ook een eigen school. In 1950 werd de St. Aloysius-school opgericht. Deze huisde voorlopig in de Beukschool

aan de Beukweg. Vanaf de oprichting tot en met 1972 was de heer Theo Elschot hoofd van de school. In 1953 kreeg de St. Aloysiusschool een nieuw gebouw aan de Wilbertstraat. De nieuwe H. Hartkerk werd overigens in 1956 in gebruik genomen. De uitbreiding van de eigen wijk ging intussen door en de geboortegolf van na de oorlog begon voelbaar te worden. Het schoolbestuur (Dr. Schaepmanstichting) luidde bij de gemeente de alarmklok en deze stond de bouw van een tweede school toe; de St. Plechelmusschool begon in 1955.

De naam van de leerkracht van de 5e klas was niet Lovers maar (Hans) Loves. Juffrouw Scholten (bij wie ik in het schooljaar 1962-1963 in de klas zat) trouwde dat schooljaar en moest toen stoppen met lesgeven, want een getrouwde vrouw mocht niet langer voor de klas." Hans Wolff vult alle namen aan, op één achternaam na. Hij bevestigt het verhaal van Jos Rekers en heeft nog een aanvulling. "De noodschool (St. Aloysiusschool) was inderdaad niet veel meer dan een lange gang met zes lokalen en een onderwijzerskamertje. De kinderen van de St. Plechelmus (van de Pleggelmus-skool zoals wij zeiden) spraken dan ook heel begrijpelijk over het 'kippenhok', als ze de St. Aloysiusschool bedoelden."

Karelstraat

In de vorige aflevering van De straat waarin wij wonen schreef Jos Schwertasek dat er over de Rudolfstraat niet zo veel te schrijven was. Dat liet de heer Dekter, oud bewoner van de Karelstraat zich niet zeggen en hij klom in de pen. Het blijkt namelijk dat tot de bouw van de nieuwe huizen in de jaren dertig de Rudolfstraat afboog naar de Anthoniusstraat en de huizen die aan dit stuk stonden ook het adres Rudolfstraat hadden.

Toen de Rudolfstraat werd doorgetrokken kreeg het stuk dat de verbinding tussen de Rudolfstraat en Anthoniusstraat vormt de naam Karelstraat.

De aanwonenden kregen zonder te verhuizen een nieuw adres. Nu we dan toch bezig zijn laten we gelijk even een paar historische feiten de revue passeren. Er was nogal wat bedrijvigheid in dit stukje. Op no. 1 op de hoek van de Anthoniusstraat had de kruidenier H. Koster een koffiebranderij. Zijn winkel stond aan de Anthoniusstraat 55. Later zat er de speelgoederenfabriek van de heer Blom die bekend werd als producent van Temsi. Het Hengelse antwoord op het Engelse Meccano. Het bedrijf verhuisde later naar de Breemarsweg. Verder was er nog het Chemisch bedrijf Van Wezel, groothandel in Zoutzuur, Bleekwater, Ammoniak, en o.a. vloeibaar afwasmiddel. Onvoorstelbaar in deze woonomgeving en anno 2017 is het ondenkbaar dat een dergelijk bedrijf midden in een woonwijk zou zijn gevestigd.

BOEKHANDEL **BROEKHUIS** www.boekhandelbroekhuis.nl

wonen
slapen
textiel

www.brokinterieur.nl

**JAAA!
DEZE IS LEUK!**

GELINK OPTIEK, DE MOOISTE
BRILLEN VAN TWENTE!

TEAM GELINK OPTIEK SPECIAALZAAK
WEMENSTRAAT 51-53 | 7551 EW HENGELO
(074) 291 74 77 | WWW.GELINKOPTIEK.NL

www.damhuishengelo.nl

FINE SERVICE - VAKKUNDIG REPARATIEWERK AAN ALLE RIJWIELEN

Rijwielen
sinds 1935

Rijwielbedrijf Damhuis
Showroom en Werkplaats
Leusveenweg 18-24
7556 VB Hengelo centrum
Tel: 074-2917875

VESPA - PIAGGIO - GIANT - RIIH - SPARTA - SACHS - VINTAGE BROMMERS EN SCOOTERS - E-BIKES
KINDERFIETSEN - RACE FIETSEN - BMX - MOUNTAINBIKES - FIETS ACCESSOIRES - FIXED GEAR
MANDEN EN FIETSTASSEN - KINDERZITJES - REGENKLEDING - VRIJ BLIJVEND EERLIJK ADVIES

 VAN HEEK
SCHILDERWERKEN

**Met Van Heek komt
't goed in de verf**

- schilderwerken
- wandafwerking
- beglazingen
- betonrenovatie

Van Heek Schilderwerken B.V.

Enschedesestraat 186 7552 CL Hengelo (O) • Tel.: 074 - 291 30 23 • Fax: 074 - 291 03 44

Internet: <http://www.vanheek.nl> • E-mail: schilderwerken@vanheek.nl

Museumberichten

Activiteiten

Naast de cursussen in ons museum organiseren we allerlei andere activiteiten. Voor actuele informatie kunt u terecht op www.museumhengelo.nl onder Agenda. Dit jaar kunt u nog genieten van een *Markante Hengeloër*. Deze serie is dit najaar gestart met onder meer architect Henk Me-thorst, kunstenaar Rinus Roelofs (zie elders in dit blad) en oud-wethouder Netty van den Nieuw-boer. We beogen de serie in 2018 voort te zetten.

Donderdag 14 december - 14:00 uur:

Lezing 181 Markante Hengeloërs: Clemens Dijkers oud directeur ziekenhuis ZGT.

De cursussen 'Twickel' en 'Twents' zijn volledig volgeboekt.
 Waarschijnlijk worden ook deze in 2018 herhaald.

Kalender 2018: 150 jaar Stork

Na een afwezigheid van enkele jaren brengt het Museum Hengelo weer een jaarkalender uit. Het thema voor 2018 is '150 jaar Stork'.

Charles Theodorus Stork (Oldenzaal, 1822-1895) leent als 14-jarige 2000 gulden van zijn vader. Hij koopt drie weefgetouwen en start zijn Weefgoederenfabriek C.T. Stork & Co. In 1854 verplaatst hij deze fabriek naar Hengelo. Hij begrijpt al snel, dat er meer brood is te verdienen met de fabricage van textielmachines, vooral na de intrede van stoommachines. Hij gaat in Borne een verbintenis aan met smid Meijling, *Stork & Meijling*. In 1868 wordt de fabriek verplaatst naar Hengelo, op het kruispunt van de spoorlijnen Almelo-Salzbergen en Hengelo-Zutphen. Samen met andere textielfabrikanten heeft Charles Theodorus jarenlang voor de komst van de spoorlijnen gestreden. Op **4 september 1868** wordt de fabriek officieel geopend met de naam *Gebr. Stork & Co*. Daarmee is de basis gelegd voor het Stork-concern, dat van Hengelo de *metaalstad* maakt.

In 2018 wordt in Hengelo en Twente op bijzondere wijze aandacht besteed aan het 150-jarig bestaan. Zonder overdrijven kan gesteld worden, dat Stork aan de wieg heeft gestaan van Twente als kennisregio, waarin de maakindustrie dankzij de Universiteit Twente, Saxion en het ROC van Twente kan floreren. Reden genoeg om de Museumkalender 2018 aan Stork te wijden.

Oald Hengel Kalender

2018

MUSEUM
HENGelo

Uitgave Stichting Oald Hengel

De kalender kost € 6,95 en is verkrijgbaar bij ons museum, bij Boekhandel Broekhuis en bij enkele andere boekhandels.

De straat waarin wij wonen

Geschiedenis en verklaring van straatnamen in de gemeente Hengelo

Jos Schwertasek

Schalkburgerstraat

Voor mij is het een van de mooiste straten in het centrum van Hengelo. Vooral in de tijd toen er nog geen auto's werden geparkeerd. Mijn affectie voor deze straat ging zover dat ik dertig jaar geleden eens een bod op een huis heb gedaan. Door wanprestatie van de betrokken makelaar is het niets geworden. Het gevolg was een huis op De Grundel, ook niet verkeerd.

De Schalkburgerstraat is evenals de omliggende straten een onderdeel van de Transvaalbuurt, ook wel Afrikaanderbuurt genoemd, en aangelegd op de boomkwekerijen van de familie Van Benthem. We hebben al eerder geschreven dat, toen de zaken slecht gingen in de boomkwekerij, Johan van Benthem, voormalig bewoner van Beekstraat 51, *Oald Hengel* zullen we maar zeggen, een aantal kavels voor het bouwen van huizen te koop aanbod.

In de krant van 15 mei 1915 zien we dat H. Reudink en de weduwe Johan van Benthem e.a. nog enige stroken

grond uitmakende de Schalkburgerstraat en het westelijk gedeelte van de Reitzstraat aanbieden. De straten hadden toen al een naam gekregen, daarover verderop in dit verhaal. Zo verrezen begin 20e eeuw de eerste huizen en het duurde niet lang voordat de straat was volgebouwd met over het algemeen ruime vrijstaande huizen. In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog bewoond door leraren, een hoofd van de school, ingenieurs en middenstanders zoals de familie Ten Eekelder. De Engelsen hebben daar zo'n mooie term voor 'middle class' of 'lower middle class'. Doch in Nederland houden we ons niet zo bezig met standsverschillen. Maar het was zeer zeker geen straat waar arbeiders zich thuis zouden voelen. Afgezien van de prijzen van de huizen.

Het is niet de bedoeling alle bewoners de revue te laten passeren, al zou dat met het bescheiden aantal huizen wel mogelijk zijn. Toch beginnen we maar eens met de bewoner van nummer 1, alhoewel hij niet de eerste bewoner van dit huis was.

Gerrit Budelman

Het eerste huis aan de linkerzijde werd bewoond door Gerrit Budelman, een jonge begaafde componist en organist. Gerrit was geboren in Amsterdam op 28 november 1882, waar hij op 20-jarige leeftijd in 1903 eindexamen deed aan het conservatorium. Hij bleef nog enige jaren in Amsterdam werkzaam als pianoleraar, dirigent en verhuisde al gauw naar Goor waar hij organist werd en dirigent van de zangvereniging *Eutonia* en de orkestvereniging *Apollo*. Waarom naar Twente is niet bekend, misschien had het iets met de liefde te maken.

Op 23 oktober 1906 vertrok Gerrit naar Hengelo en was hij een tijd lang dirigent van het Hengelose Mannenkoor. Hij was niet alleen dirigent en muziekleraar maar ook een begenadigd componist. Met het Hengelosch Mannenkoor voerde hij zijn oratorium uit met de titel *De Hollanders op Nova Zembla*, een oratorium voor solisten en orkest. Verder *Sneeuwwitje*, een operette in vier bedrijven die verschillende keren werd opgevoerd. Budelmans vrouw Susanne was een verdienstelijke sopraan en nam deel aan de uitvoeringen.

Afscheid

De relatie met het Hengelosch Mannenkoor stond regelmatig onder druk. Budelman wilde het mannenkoor samenvoegen met zijn dameskoor maar dat wilden de heren niet. Uiteindelijk kwam het gemengde koor er wel, maar zonder medewerking van het Hengelosch Mannenkoor. In 1913 eindigde de samenwerking. Als je de geschiedenis van het Koninklijk Hengelo's Mannenkoor bekijkt, was dit niet eens zo vreemd. Er vonden regelmatig dirigentenwisselingen plaats. Meestal na strubbelingen met onder meer de klachten van de dirigenten over het repetitiebezoek. Gezondheidsproblemen maakte een eind aan Budelmans muzikale activiteiten en op 29 mei 1922 moest Hengelo afscheid nemen van deze talentvolle musicus. Hij was nog geen veertig jaar oud. Zijn weduwe Susanna, geboren Stemmerik, zou in Hengelo blijven en nog jarenlang muzieklessen geven. Wanneer ze is overleden is niet bekend. Wellicht kan een van onze lezers daar uitsluitsel over geven omdat ze in 1959 blijkbaar nog in leven was.

Overbeek

De verdere huizen laten we maar even buiten beschouwing. Niemand zal de bewoners uit die tijd nog kennen. Het volgende huis (no.25) dat we wel even onder de aandacht brengen is het huis dat door Herman Overbeek werd gebouwd. De familie Overbeek hoorde bij de notabelen van Hengelo en was familie van Van Benthem, Ten Cate etc. Helaas is dit huis niet meer als

zodanig te herkennen. Na de komst van het Wit-Gele Kruis volgde een drastische verbouwing en is het onherkenbaar als voormalig woonhuis. Inmiddels is het Wit-Gele Kruis allang verdwenen. De organisatie was begin vorige eeuw opgericht in het katholieke Brabant. Het had dan ook die pauselijke kleuren. Het archief bevindt zich bij het Historisch Archief Overijssel. Het gebouw werd daarna in gebruik genomen door Scala. Als ik het goed heb een gemeentelijke organisatie voor sociaal werk.

Oliemolen

Het laatste huis aan deze kant van de straat is het huis dat jarenlang door de familie Friesendorp werd bewoond. In 1923 werden er bij graafwerkzaamheden achter het huis (no.27) zware eiken balken aangetroffen die deel uitmaakten van de beschoeiing van de molenkolk, een verbreding van de Drienerbeek. Deze kolk was tot 1910 aanwezig en het gebouw van het Wit-Gele Kruis stond met de achterzijde naar de kolk gekeerd. De watermolen (een oliemolen) was na 1541 gebouwd en eigendom van Huys Hengelo.

Jaren vijftig

Na het historische deel nu dan enkele bewoners in de jaren vijftig. Uiteindelijk heeft het grootste deel van onze donateurs deze mensen nog gekend. We beginnen dan met Alphons Gaalman, evenals Budelman musicus; organist en componist. Hij werd vooral bekend door zijn concerten in de Oldenzaalse Plechelmuskerk.

**Het adres voor
specialiteiten
uit eigen
worstmakerij!**

Deurningerstraat 102 • Hengelo
Tel. 074-2912021
www.koekenberg.keurslager.nl

 KOEKENBERG,
keurslager

DE KEURSLAGER, VERSTAND VAN LEKKER VLEES

Lijstenmakerij
KISTEMAKER
Fotogalerie

DRIENERBEEKWEG 30 7557AN HENGELO
074-242 37 57 email: info@fotogaleriekistemaker.nl

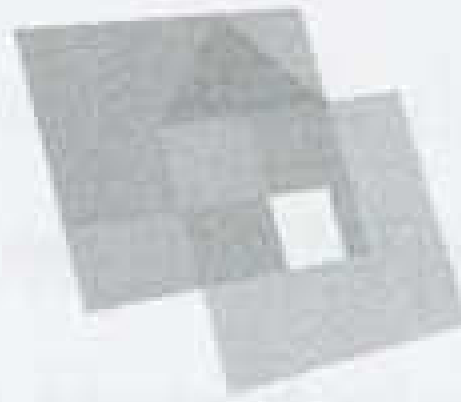
ambachtelijke lijstenmakerij, 2000 voorbeeldlijsten

www.lijstenmakerijkistemaker.nl
(aanrijden via Anninksweg - Kievitstraat - Drienerbeekweg)

 **SINDS 1885
IN DE
MODE**

Juwelier Knoef
dé fashionjuwelier

Nieuwstraat 15 Hengelo | 074-2912315 | www.juwelierknoef.nl

 wilmink-oosterveld
bouwbedrijf voor woning- & utiliteitsbouw

telefoon 074 - 266 70 36
www.wilmink-oosterveld.nl

Linderhof
Installatie Techniek

Oelerweg 24 Hengelo
074 -2431 000 info@linderhof-cv.nl

- Nefit HR.-ketels – Onderhoud – Service
- Designradiatoren
- Vloerverwarming
- Duurzame energie – Warmtepompen – Zonlichtsystemen
- Loodgieterswerkzaamheden
- Sanitair
- Zinkwerk

Garantie op onze dienstverlening...

Pas als u tevreden bent,
zijn wij het ook.

Sinds 1924

Dekkers Garantiemakelaars
Oldenzaalsestraat 59, 7551 AP Hengelo
Telefoon (074) 291 57 00
E-mail info@dekkersmakelaars.nl
Internet www.dekkersmakelaars.nl

Godschalk Willem Burger

Het huis no. 23 werd eerst bewoond door Versteeg van de bekende glas-en verfhhandel in de Molenstraat. De volgende bewoner was de huisarts Van der Linden. Aan de andere kant van de straat zien we de familie Bomers die een grote kledingzaak had aan de Brinkstraat, ongeveer waar later Wagenaar kwam. Verder nog de onderwijzer Hecke en bakker Gerritsen op no. 20. Op no. 22 woonde aanvankelijk de ingenieur Ter Kuile en later werd het bewoond door de predikant Gorter. Toen de Doopsgezinde Kerk aan de Burgemeester Jansenstraat werd gesloopt, kochten de doopsgezinden de villa en bouwden er een kerkzaal bij. Doch ook deze situatie was niet blijvend. Door samenvoeging binnen de Twentse doopsgezinden was de kerkzaal niet langer nodig. Huis en kerk werden verkocht aan huisarts A.F. van der Vegt en haar echtgenoot Jan Knigge. In het kerkgebouw heeft Jan Knigge een antiquariaat opgezet. Eind 2016 hebben Knigge en zijn vrouw hun activiteiten

in Hengelo gestaakt. Villa en kerkgebouw zijn recent gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe villa.

Het oorspronkelijke huis dateerde uit 1900. Het huis eraan is lange tijd bewoond geweest door de wethouder Piet Pireé en later door de familie Bouma, geparenteerd aan de overburen, de familie Friesendorp. Mevrouw Bouma was geboren Friesendorp.

Het laatste huis in deze rij werd in de jaren vijftig nog bewoond door de familie Ten Eekelder, van de schoenen. Later door Koning, een leraar Engels.

De naam Schalkburgerstraat

Schreven in de vorige aflevering dat de Ruysdaelstraat eigenlijk Ruisdaelstraat zou moeten heten, komen we nu bij een soortgelijk geval. De naamgever van deze straat is namelijk Godschalk Willem Burger (1852-1918). Het verhaal gaat dat hij door zijn vrienden Schalk werd genoemd. Zo kreeg hij van zijn Hengelose 'vrienden' een straatnaam getiteld Schalk Burger, later veranderd in Schalkburgerstraat. Hengelo neemt hierbij een bijzonder positie in want in de rest van Nederland is het overal Schalk Burger. Dus niet aan elkaar!

Wie was deze meneer? Schalk was een veteraan van de Eerste Boerenoorlog en een generaal in de Tweede Boerenoorlog. Na enkele succesvolle campagnes als generaal werd hij na het vertrek van Paul Kruger waarnemend president. Hij was een van de ondertekenaars van het Verdrag van Vereniging en daarmee de laatste president van de Zuid-Afrikaanse Republiek. Heden ten dage kun je je afvragen of deze naam nog wel zo passend is voor zo'n mooie straat. Uiteindelijk was Schalk Burger iemand die we nu als racist zouden betitelen. De Boeren van Zuid-Afrika beschouwden de zwarte bevolking als minderwaardig. Andere tijden, zullen we maar zeggen.

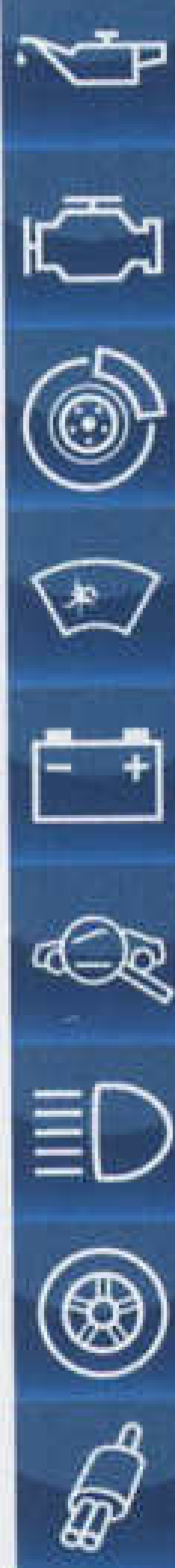

Auto Bleeker

Oldenzaal

uw GM-Opel specialist

De vertrouwde kwaliteit van
Bleeker Hengelo Nu in Oldenzaal.
Bleeker een begrip sinds 1933

SERVICE EN KWALITEIT VOOR ALLE MERKEN
MET BEHOUD FABRIEKSGARANTIE & 24UURS PECHHULP IN HEEL EUROPA

Hamburgstraat 28 | 7575 EG Oldenzaal

T. 0541 - 53 19 90

WWW.BLEEKERGROEP.NL

studio beerens
de beeldmakers

Fotografie
Multimedia
Internetproducties

www.studiobeerens.nl

SLEUTELS & INBRAAKPREVENTIE

UW HANG- & SLUITWERK VAKKUNDIG GEMONTEERD
ook hulp bij brandontreding.

Vriendelijk aanbevolen

Roy Wolterink

SLEUTELS - CILINDERS - HANG EN SLUITWERK
SLEUTEL - SYSTEMEN - MEERPUNT SLUITINGEN
KLUIZEN - CILINDERSLEUTELS - KLAVIERSLEUTELS
AUTOSLEUTELS - KLUISSLEUTELS - FIETSSLEUTELS

Deldenerstraat 37 - 7551 AB Hengelo - tel: 074-2501620
Mob: 06-11445853 - Web: www.whavekes.nl - E-mail: info@whavekes.nl

VICTORINOX

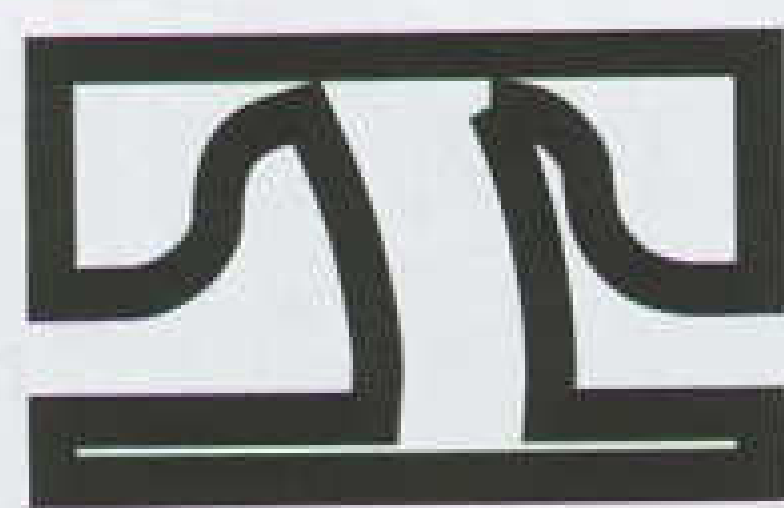
LIPS

EVVA
access to security

Pfaffenhain

ABUS
Security Tools - Quality

NEMEF

THIJERT
bloemsierkunst

Deurningerstraat 106 - Hengelo.
Telefoon: 074 - 291 65 31 Fax: 074 - 243 12 90

- Boeketten • Kado-artikelen
- Interieurbeplantingen • Hydrocultuur

info@thijert.nl

www.thijert.nl

KAPSALON BEERLAGE

BEL VOOR EEN AFSPRAAK: 074-291 46 21

Oldenzaalsestraat 235 - Hengelo (ov) - info@kapsalonbeerlage.nl - www.kapsalonbeerlage.nl

Kom langs bij uw Dierspecialist Henk & Peter

**Hans Vonkstraat 17
7558 BN Hengelo**

Maandag 11.00 - 18:00 uur
Di, wo & vr 08:30 - 18:00 uur
Donderdag 08:30 - 20:00 uur
Zaterdag 08:30 - 18:00 uur

**Uitslagsweg 95-15
7556 LN Hengelo**

Maandag 11.00 - 18:00 uur
Di, wo & do 08:30 - 18:00 uur
Vrijdag 08:30 - 20:00 uur
Zaterdag 08:30 - 17:30 uur

Fabeltjes over het Castorbad

Wil Zwienenberg

Zoals u ongetwijfeld weet, zijn het Weusthagbad en het Castorbad ontstaan door klei-afgravingen ten behoeve van de Steenfabriek H.G. Rientjes. Naast het Weusthagbad ligt nog een derde plas, genoemd de Overstort. De zwembaden zijn in de jaren '70 gesloten.

Bert Egberink schonk foto's aan ons archief van het Castorbad en de Waterpoloclub van het Castorbad. Voorop het augustusnummer van Hengelo toen & nu hebt u een foto kunnen bewonderen.

Bert Egberink was in zijn werkzame leven werktuigkundige op de Kustvaart en daarna de laatste werktuigkundige die sluismeester was van het gemaal 'de Waarbeek'. Hij weet veel van motoren, maar ook van water. Hij was lid van het waterpoloteam van het Castorbad en nam daar kort badmeester Ben van Diermen waar.

Bert Egberink heeft een verhaal van het Castorbad, dat wij u niet willen onthouden.

"In Hengelo ging een onjuist en hardnekkig verhaal rond, namelijk dat het water van het Weusthagbad schoner zou

zijn dan van het Castorbad. Het tegenovergestelde was waar.

Ten eerste: het Castorbad was schoner, omdat het een ruime rietkraag had. Daar bleef drab en vuiligheid aan de rietstengels hangen. Je kunt zeggen dat het riet een soort natuurlijk zuiveringsstation was voor het zwembad. Het Weusthagbad had geen rietkraag.

Ten tweede: er vond elk jaar een waterwisseltruc plaats tussen de zwembaden. Onder leiding van badmeester Van Wezel werden de twee centrifugaalpompjes aan de praat gebracht, waarna eerst het water van het Castorbad richting het Weusthagbad en de Overstort werd gepompt. Daarna volgde hetzelfde proces in omgekeerde richting. Het water van de twee zwembaden werd ieder jaar gecontroleerd door een officiële instantie, en zover ik weet is het water altijd goedgekeurd."

De huidige eigenaar van de vijvers, de heer Vennegoor, vertelt dat de twee pomphuisjes in 1995 zijn afgebroken en dat alleen twee oude funderingen aan de huisjes doen herinneren.

Markegrenzen in Hengelo (IX)

- de grens tussen Woolde en Oele -

Werkgroep Markegrenzen Hengelo

Op de Open Monumentendag van 10 september 2017 werd op de hoek van de IJsselstraat en de Haaksbergerstraat een informatiepaneel onthuld door wethouder Elferink. Het paneel geeft aan de ene kant informatie over het vastleggen van de grens tussen Woolde en Oele, en aan de andere kant over de fietsroute langs de grens van Woolde. De onthulling was een geslaagde bijeenkomst, en dankzij de regen een echte paraplu-parade.

De grens

De kadastrale overzichtskaart van de gemeente Hengelo uit 1832 toont de grens duidelijk: twee kaarsrechte lijnen met een knikpunt aan de toen al bestaande weg naar Haaksbergen (zie de kaart).

Punt A bevindt zich vlak bij de Twickelse houtzaagmolen. De grens loop verder naar punt B, daar is nu het informatiepaneel geplaatst. Bij punt C bevindt zich nu de Toermalijnstraat. Aan de rechterkant van de kaart zien we de uitbreidingen van de gemeente Hengelo, ten koste van de gemeente Lonneker, zoals we beschreven hebben in een eerdere bijdrage¹. De grens van Woolde en Oele ziet er eenvoudig uit, alsof hij daar eeuwenlang ongestoord gelegen heeft. Niets blijkt minder waar, zoals uit de 'kwestie 'n Föbel' blijkt. Deze geschiedenis is hier opgetekend door Gerrit Welberg, een nazaat van de vroegere bewoners.

'n Föbel in Woolde of Oele?

Zo rond 1650 had ergens nabij de grens van Woolde en Oele een zekere Willem Fabeler zich gevestigd.

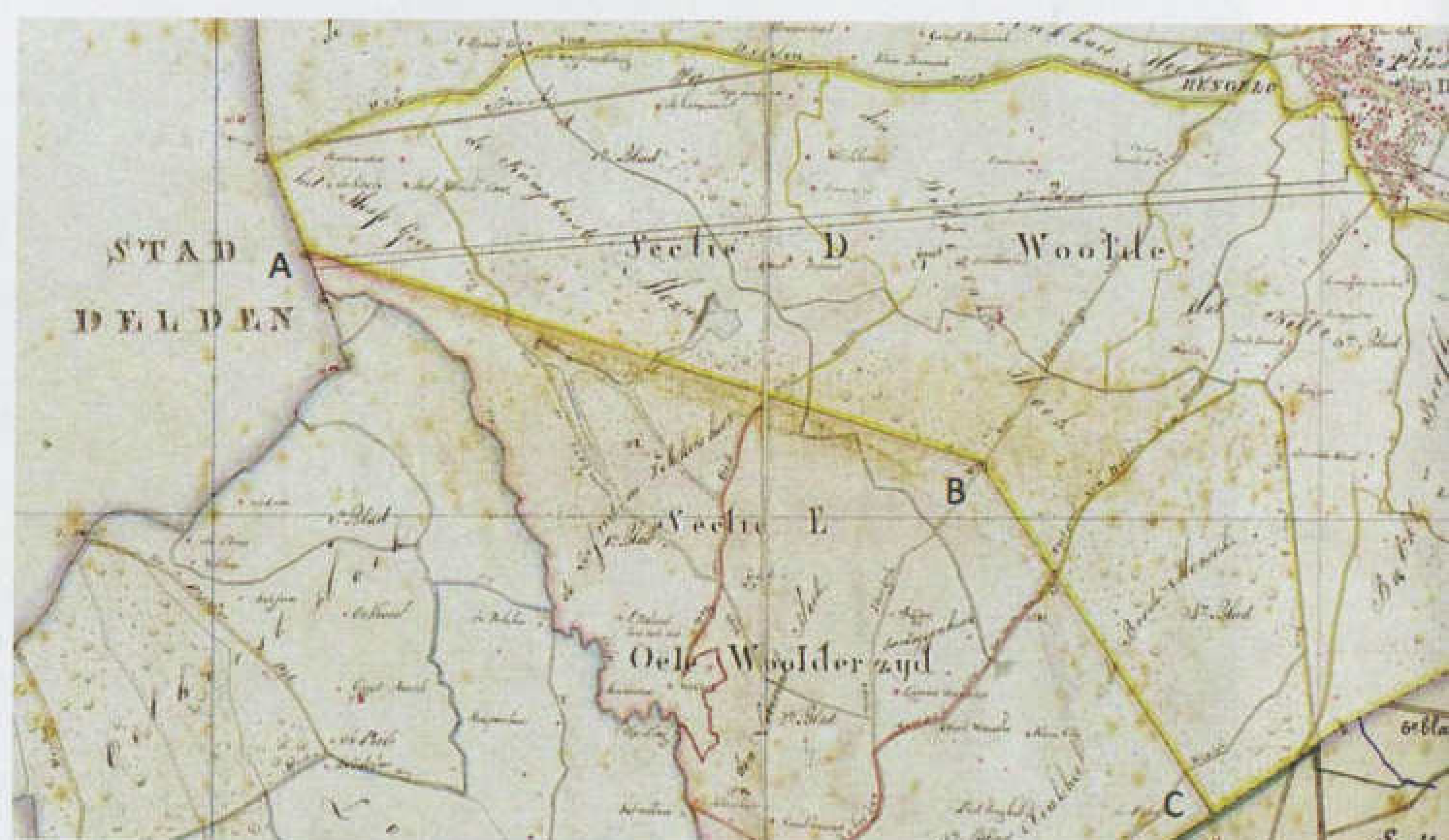
We kennen de naam nog uit de Fabelenweg. Deze weg liep, voordat het industrieterrein Zuid werd aangelegd, precies langs het erf 'n Föbel. Dit erf stond waar nu de noordwesthoek van de Diamantstraat en Onyxstraat is. Willem had het goed bekeken, hij had vlakbij het driemarkenpunt Tweekelo, Oele en Woolde gebouwd.

Nu moest in die tijd ook belasting betaald worden. De setters (inners van belastingen) kwamen dan natuurlijk ook bij 'n Föbel. Maar vanwege zijn strategisch punt kon hij bij bezoek van de setter uit Oele zeggen dat hij niet in Oele woonde maar in Tweekelo, en omgekeerd woonde hij bij bezoek van de setter uit Tweekelo in Oele. En zo kon hij zich ook verontschuldigen als die uit Woolde bij

hem wat uit de portemonnee wilde halen. De exacte loop van die grenzen ter plekke was kennelijk niet al te duidelijk. Zodoende kom je 'n Föbel niet tegen in de belastingregisters uit die oude tijd.

In 1810 wilde men wel eens precies weten hoe het zat met 'n Föbel. Al jarenlang was er 'questie en dispuut' geweest over in welke marke 'n Föbel nu feitelijk lag. Op 10 augustus 1810 wordt 'n Föbel bezocht voor een 'oculaire inspectie'. Men wilde deze kwestie 'uijt den weg ruimen' zoals in het markeboek staat. Negen jaar later had Woolde vastgesteld, dat 'n Föbel in Woolde lag en dat de bewoner van 'n Föbel zich voor 200 gulden eigenaar mocht noemen van het huis met ondergrond. En die 200 gulden zouden dan in de kas van de marke Woolde terecht komen. Al gauw, een maand later, komen de vertegenwoordigers van Oele tot de conclusie de verkoop door Woolde 'wederrechtlijcke aanrandingen aan hunne bezittingen' zijn, welke zij niet kunnen gedogen. Zij wilden daarom schadeloos gesteld worden.

De grens van Woolde en Oele in het geel, van A via B naar C.

'n Föbel, gesloopt in 1982

Inmiddels kwamen er acties op gang die moesten leiden tot verdeling van de woeste gronden van de marken. Daarnaast was het kadaster ingesteld, en ook om deze reden was het van belang, dat er duidelijkheid kwam. En die kwam er, maar pas in 1830. Pas toen toverde de voormalig richter van Delden een oud archiefstuk uit 1749 tevoorschijn waarin beschreven was welke nieuwe woningen er waren gebouwd en welke markegronden waren ontgonnen sinds 1682. Daaruit bleek dat de Fabelerkotten toen gerekend werd tot de marke Oele. Het document werd door de marke Woolde erkend, waarmee er na twintig jaar eindelijk overeenstemming was.

Er werd besloten dat de al genoemde 200 gulden wel door de bewoner van 'n Föbel betaald moest worden. Het bedrag zou gebruikt worden om de onkosten van twintig jaar overleg te betalen, en verder de landmeter die de markegrens definitief zou gaan 'bepalen'. Met 'n Föbel werd een betalingsregeling gemaakt. 'n Föbel zou direct zestig gulden betalen en vervolgens elk jaar vijftien gulden. In 1842 werd de laatste vijf gulden door Jannes Welberg, die toen de bewoner van 'n Föbel was, betaald.

De Welbergsteen

In 1820 werd de grens tussen de gemeentes Lonneker en Hengelo vastgelegd in een proces-verbaal². Aangezien de grens tussen Woolde en Oele dan nog niet vastgesteld is, ontbreekt het driemarkenpunt Twekkelo-Oele-Woolde in deze beschrijving. In 1830 gaat dan eindelijk een landmeter aan de slag om deze grens vast te leggen. Het proces-verbaal is bewaard gebleven in het archief van Twickel. Hierin staat (punt B en C zijn getekend op de kaart hierboven)³: *"Dat ten oosten het punt [C] zoude beginnen op de grenzen tusschen de gemeenten Lonneker en Hengelo ongeveer in midden van de Walkater Steen en de Egberink Steen. Op dat Punt [C] alwaar eene lijn getrocken van de Hoek der Riggelmeen tot op de Usselosche Molen de vorenstaande grenzen der gemeenten Snijden en dat aldaar [punt C] een Paal of Steen zouden worden gezeten deze lijn in regte rigting [de andere kant op] te vervolgen tot op den weg van Hengelo naar Haaksbergen [punt B] en aldaar weder een Paal te plaatsen."*

De landmeter gaf opdracht om punt B aan de Haaksbergerstraat te markeren met een paal. Wij weten niet of dat inderdaad gedaan is, maar sinds mei 2016 ligt er in ieder geval een prachtige steen van meer dan 1000 kg. De steen is eigendom van Paraat Transport en is ons in bruikleen gegeven om als markesteen te schitteren.

De Welbergsteen

We konden het informatiepaneel plaatsen dankzij de financiële ondersteuning van de Morssinkhof Groep en de gemeente Hengelo. Naast hun financiële bijdragen stonden ze ons ook met raad en daad bij, onze hartelijke dank daarvoor! Het routeboekje van de fietsroute langs Woolde is na de onthulling op 10 september door ons aangeboden aan wethouder Elferink. Wij raden u aan de route te gaan fietsen, maar dan met iets beter weer dan tijdens de onthulling. De route is voor € 1 te koop bij Museum Hengelo of bij de Archeologie Dependance van het museum (Marktstraat 19). Twee keer per jaar is er een begeleide tocht, die in de media wordt aangekondigd. U bent van harte welkom.

1 Werkgroep markegrenzen Hengelo, 'Markegrenzen in Hengelo (VI)', in Hengelo toen & nu, juni 2016.

2 Werkgroep markegrenzen Hengelo, 'Markegrenzen in Hengelo (I)', in Hengelo toen & nu, februari 2015.

3 H.J. Eising, 'Het zuidelijke industrieterrein', in Oald Hengel, oktober 1978.

Hengelse boeren actief als wegwerker in Goor

Gerrit Welberg

Berichten in het markeboek van Woolde ⁽⁶⁾

Het ligt voor de hand dat over deze kwestie in het markeboek van Woolde iets genoteerd is. Dat is ook zo. Al op 5 juli 1613 staat de notitie dat 'den Bandijck zu Goor' op aangeven van de Woolder, Driener, en Oeler boeren, Berent Meijer van Espelo een kamp in gebruik had 'daer die dijk von underhalten wirt'. Vanaf nu zou uit de opbrengst van die kamp de kosten voor de bandijk betaald kunnen worden. Echter de meijer van Espelo had opgemerkt dat hem het erve en goed (het Schilt) hem niet toebehoorde maar verpacht was door het klooster Weerselo. Hij zou over een en ander de abdis in kennis stellen zodat wellicht deze kosten vergoed zouden worden.

Op 28 januari 1697 is in het markeboek nog genoteerd dat 'de Drijneschen' (de Driener boeren) wordt gelast een 'authentijcque copie te ligten en aan handen van den hr. Erfmarkrigter te leveren'. Het betrof in dit geval een koopbrief waarin de voorwaarden stonden waaruit bleek dat uit de opbrengsten 'van den camp bij de den Schilt gelegen' de bandijk bij Goor gerepareerd zou worden, opdat de markegenoten gegarandeerd kost- en schade-loos gehouden zouden worden.

Gerichtelijk aangesproken

Helaas blijft het moeilijk om via oude documentatie een sluitend geheel van een vroegere acute kwestie tot stand te brengen. Gezien de getuigenverhoren en de notities in het markeboek schijnt er in de 17^e eeuw toch wel degelijk wat aan de hand te zijn geweest met het onderhoud van die bewuste dijk. Gebruikelijk was dat de bandijk jaarlijks op de eerste zondag na St. Lambertusdag (17 september) gerichtelijk geschouwd werd door de rechter van Kedingen en de burgemeesters van Goor. Deze schouw werd veertien dagen later herhaald en ten slotte nog eens veertien dagen later weer. Zij van wie geconstateerd was dat zij in het onderhoud in gebreke waren gebleven, werden daarna beboet. Zo werden de ingezetenen van Oele in 1635 tot drie maal toe opgeroepen om zich te verantwoorden wegens 'moetwillige versuymenis die bandijcksrechten'. De daarvoor geldende boete bedroeg '20 witpenninck ad 5 stuiver te verdubbelen by sonnen onder- en opganck'. Deze boete was vanwege die

verdubbeling volgens het bandijkbestuur aanvankelijk reeds opgelopen tot het onwaarschijnlijk hoge bedrag van 10.240 gulden. Maar de toegepaste verdubbeling bij zonsondergang en zonsopkomst bleek echter te maken te hebben met het te laat betalen van het zogenaamde 'Tinsrecht' (betalingen van onlosbare renten) en niet op het dijkrecht. Uit de uit deze kwestie voortspruitende gerechtelijke procedure bleek de boete zich te beperken tot 'drie olde schilden ad 42 stuiver en 60 witpenninck hetwelk éénmaal verdubbeld werd. Omgerekend betekende dit een boete van 42 gulden en 12 stuiver exclusief de proceskosten.

Nog op 22 oktober 1676 worden de 'ingezetenen of buyrmannen van Oele' door het gerecht van Kedingen aangesproken vanwege het feit dat op dezelfde datum door 'borgemeesteren en geheime raeden' de bandijkschouw had plaatsgevonden en daarbij was het deel dat door Oele onderhouden moest worden 'lachgeschouwet en onduchtig bevonden' (lachgeschouwet van verlak-schouwen = afkeuren, misprijzen). De inwoners of een vertegenwoordiging van Oele werden uitgenodigd zich de volgende dag bij de rechter van Kedingen te voegen om tot overeenstemming te komen betreffende de boete en 'den dyck van doorslachtigheyt te laeten beteren'. En om niet 'in grooten ongemack te geraecken' werd nog eens gewaarschuwd dat bij wegblijven volgens bandijksgebruik met verdubbeling van de boete zou worden geprocedeerd. ⁽⁷⁾ De kasboeken van de marke Oele zijn niet bewaard gebleven. Controle op uitgaven van de bewuste boete is niet meer na te gaan!

De feitelijke verplichtingen van de Hengelse marken

De getuigenissen uit 1651 wekken niet de indruk dat Oele daadwerkelijk aan het onderhoud van de bandijk mee moest werken. Men was kennelijk niet in staat die documenten te voorschijn te halen waaruit de feitelijke verplichtingen moesten blijken. Nu was de tachtigjarige oorlog ook nog maar drie jaren afgelopen en waren de verwoestingen in het Twentse land nog lang niet hersteld. Bovendien waren de verschillende stadsbranden gedurende die oorlog waarschijnlijk mede oorzaak dat

Fig. 3. De zwarte lijn stelt het tracé voor van de bandijk

de overheidsadministratie en archieven nog lang niet op orde waren. Veel archiefstukken waren verloren gegaan. Toch heeft er een zogenaamd 'Dijkrecht van de bandijk te Goor' of 'bandijkcedule' bestaan. Mr. Jan Willem Racer veronderstelde dat dit recht al rond het jaar 1390 is vastgesteld. In deze 'cedule' is ook de verdeling opgenomen welke erven c.q. marken hoeveel lengte van de bandijk moeten onderhouden. Dit zou een opmeting zijn die in 1681 is verricht in opdracht van de toenmalige drost van Twente Adolf Hendrik van Raesfelt tot Twickelo en door de geometer Reijnier Camp is uitgevoerd.

Voor de oorspronkelijke Hengelose marken is genoteerd: Woolde 18 voet (ca. 5,5 m), Oele 32 (ca. 10 m.) voet en Beckum 10 voet (ca. 3 m). De oude maten kenmerken zich door hun onderlinge verschillen. Voor de hier genoemde afstanden gaan we uit van de Rijnlandse voet van 0,314 meter.⁶ In deze opmeting is nog sprake van 'het questieuse Oelder deel'.

De nieuwe tijd

Bij de opkomst van de patriottenbeweging eind 18e eeuw is de spontaniteit om mee te werken aan dit uit de feodale tijd stammend fenomeen, sterk afgenomen. Op 9 juli 1780 schreef procureur J.B. Auffmorth een brief (naar landrentmeester Bos van Twente) waarin hij bepleit om

het onderhoud van de bandijk aan één man over te laten *die, dan alleen verantwoordelijk zijnde, beter kan tot zijnen plicht worden gehouden als veelen*. Namens de magistraat (van Goor) verzocht hij de bandijk, voor zover het onderhoud door de boerschappen die onder het gericht van Oldenzaal vielen, aanbesteed mocht worden door de stratenmaker van Houten. Hij was van mening dat *de boerschappen het best daarbij varen zullen*. Kennelijk acht Bos het voorstel een goed plan, want al op 11 juli 1780 blijkt hij samen met de betrokken boerrichters en de aan- nemer Martin van Houten tot overeenstemming te zijn gekomen. Althans het is het handschrift van landrent- meester Bos dat de overeenkomst verraadt.⁹ Na enige strubbelingen is na de Franse tijd het onder- houd pas in 1829 ten laste gekomen van het rijk.¹⁰

6. *Markeboek van Woolde, kopie aanwezig in het Historisch Museum Hengelo*

7. *Zie noot 1*

8. *Idem*

9. *H.C.O., toegang nr. 3.1, inventaris nr. 3480*

10. *Zie noot 3*

Zie ook A. ten Doesschate in Verslagen en Mededelingen, Vereniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis 51^e stuk 1935.

OALD HENGEL OF NIEUW HENGEL ZENGERINK IS OVERAL THUIS VOOR UW AAN- EN VERKOOP

Als **ZENGERINK** makelaardij zijn wij voor u succesvol bij
de aan- en verkoop van uw woning.

Als **ZENGERINK** hypotheekspecialisten zijn wij voor u
succesvol bij het afsluiten van hypotheken, op 'maat' gemaakt.

ZENGERINK makelaardij Oldenzaalsestraat 109 Hengelo

Gaat u uw woning verkopen? Zengerink Makelaardij biedt u meer zekerheid

Als marktleider en gespecialiseerd woningmakelaar zijn wij in staat om voor u een beter resultaat te behalen. Met een nauwkeurige en onderbouwde taxatie en ons uitgebreide marketingplan (o.a. meer dan 1400 woningzoekenden) bieden wij u de zekerheid van optimale en vlotte verkoop. Geïnteresseerd? Bel vrijblijvend 074 - 243 1010 om een afspraak te maken voor een geheel vrijblijvende taxatie van uw woning.

Onafhankelijk hypotheekadvies

Wij bemiddelen gratis voor alle grote geldverstrekkers. Door onze onafhankelijke werkwijze kunnen wij u gegarandeerd de juiste hypotheek op maat aanbieden. Geïnteresseerd? Bel vrijblijvend 074-243 1010 en maak geheel vrijblijvend een afspraak. Vul op www.zengerink.nl uw hypotheekwensen in. U krijgt binnen 24 uur een maatl berekening toegezonden.

ZENGERINK

makelaardij b.v.
hypotheekspecialisten b.v.

Oldenzaalsestraat 109 Hengelo (OV)
Postbus 950 7550 AZ Hengelo
info@zengerink.nl fax: 074 - 243 1001
www.zengerink.nl tel.: 074 - 243 1010

